

ارزیابی وضعیت کلان‌شهر تبریز با تأکید بر شاخص‌های شهر دوستدار سالمند در سکونتگاه‌های رسمی و غیررسمی (مطالعه موردی: مناطق ۲، ۸ و ۱۰)

<https://sociology.tabrizu.ac.ir>

DOI:10.22034/jeds.2024.60738.1798 شناسه دیجیتال:

تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۳/۰۸/۰۵

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۲/۰۸

ابوالفضل قنبری^{۱*}

علی اسکویی ارس^۲

پریناز بادامچی‌زاده^۳

چکیده

مقدمه: توجه به مقوله شهر دوستدار سالمند در ایران به ویژه در کلان‌شهرها با توجه به بسته شدن پنجره جمعیتی و رشد شتابان روند پیری از اهمیت بالایی برخوردار است. از طرفی اهتمام به وضعیت معیشت سالمندان در سکونتگاه‌های غیررسمی بیش از پیش مورد توجه قرار گرفته است به دلیل اینکه ساکنین سکونتگاه‌های غیررسمی جزو آسیب‌پذیرترین افراد در میان ساکنین جوامع شهری به شمار می‌آیند. هدف: هدف این پژوهش، ارزیابی وضعیت کلان‌شهر تبریز با تأکید بر شاخص‌های شهر دوستدار سالمند در سکونتگاه‌های رسمی و غیررسمی است.

روش‌شناسی: روش پژوهش، توصیفی - پیمایشی بوده و داده‌ها براساس پرسش‌نامه و مطالعات میدانی گردآوری شده‌اند. جهت ارزیابی پایایی ابزار پژوهش، از روش آلفای کرونباخ و جهت تعیین روایی پژوهش، از تکنیک تحلیل عاملی با بهره‌گیری از شاخص KMO و آزمون بارتلت بهره‌گیری شده است. جامعه‌ی آماری با حجم نمونه‌ی ۳۸۴ نفر، شامل ساکنان مناطق ۲، ۸ و ۱۰ کلان‌شهر تبریز و همچنین ۲۷ نفر از مدیران و کارشناسان امور شهری است. تحلیل داده‌ها در محیط نرم‌افزاری SPSS انجام شده است. یافته‌ها: یافته‌های پژوهش نشانگر آن بود که در بین شاخص‌های هشت‌گانه تحلیل شده، از دیدگاه سالمندان به ترتیب شاخص‌های «ساختمان‌ها و مکان‌های عمومی و مذهبی» (۱۳/۳۵) و «فرهنگی - تفریحی» (۹/۸۵) بیشترین و کمترین امتیاز را به خود اختصاص داده‌اند و همچنین از دیدگاه مدیران شهری به ترتیب شاخص‌های «ساختمان‌ها و مکان‌های عمومی و مذهبی» (۱۶/۵۲) و «حمل‌ونقل درون شهری» (۱۴/۵۶) در رتبه‌های اول و آخر قرار گرفتند. از لحاظ شاخص‌های شهر دوستدار سالمند در بین مناطق مورد مطالعه، تفاوت معناداری وجود دارد. همچنین دیگر یافته‌های پژوهش نشانگر آن است که بین رضایتمندی سالمندان از زندگی در کلان‌شهر تبریز و تحصیلات آنان تفاوت معناداری وجود ندارد. نتیجه‌گیری: به طور کلی کلان‌شهر تبریز از حد متوسط شاخص‌های شهر دوستدار سالمند پایین‌تر است و در وضعیت مساعدی قرار ندارد.

واژگان کلیدی: شهر دوستدار سالمند، سکونتگاه‌های غیررسمی، سکونتگاه‌های رسمی، کلان‌شهر تبریز، مدیریت شهری.

۱. استاد سنجش از دور و سیستم اطلاعات جغرافیایی، گروه سنجش از دور و سیستم اطلاعات جغرافیایی، دانشکده برنامه‌ریزی و علوم محیطی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران. a_ghanbari@tabrizu.ac.ir
۲. دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، گروه برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای، دانشکده برنامه‌ریزی و علوم محیطی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران. ali.oskouee.aras@tabrizu.ac.ir
۳. دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، گروه برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای، دانشکده برنامه‌ریزی و علوم محیطی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران. Parinaz.badamchizadeh@tabrizu.ac.ir

مقدمه

روند شهری شدن جوامع به سرعت رو به افزایش گذاشته و شهرنشینی از مشخصه‌های بارز عصر حاضر است. بر اساس آمار بانک جهانی، جمعیت جهان طی سه دهه گذشته رشد بیش از دو برابری و رشد ۳/۵ برابری برای شهرنشینی را تجربه کرده است (اسکوئی ارس و بابائی اقدم، ۱۴۰۲: ۱۱۱). طبق برآورد سازمان ملل متحد، بیش از ۵۰ درصد جمعیت جهان در شهرها و نواحی شهری زندگی می‌کنند (اسکوئی ارس و بابائی اقدم، ۱۴۰۲: ۶۹۰). به طوری که تا سال ۲۰۳۰، از هر ۱۰ نفر، ۶ نفر در شهرها (اسکوئی ارس و آذر، ۱۴۰۲: ۶۸) و تا سال ۲۰۵۰، از هر ده نفر، هفت نفر در شهرها زندگی خواهند کرد (پوراحمد و همکاران، ۱۴۰۰: ۲۹۴). با وجود اینکه شهرها فرصت‌ها و خدمات منحصر به فردی را برای شهروندان خود فراهم می‌آورند، در عین حال ریسک‌ها و خطراتی نیز برای سلامتی به همراه دارند. ریسک‌های ناشی از زندگی شهری بر همه تأثیر می‌گذارد اما توجه به این مهم ضروری است که در این میان سالمندان (افراد ۶۵ سال یا بالاتر) به خصوص با توجه به نیازهای مرتبط با سن (به عنوان مثال کاهش تحرک) و اولویت‌هایشان آسیب‌پذیرتر هستند (روزا^۱ و همکاران، ۲۰۱۴: ۳۹۴ به نقل از تبریزی و همکاران، ۱۳۹۷: ۸۴). دوره سالمندی یکی از دوره‌های مهم در زندگی افراد به شمار می‌آید. در این دوره توان فرد از نظر جسمی و گاهی از نظر روانی تغییر کرده و تقلیل می‌یابد. بر اساس مطالعات انجام شده در این زمینه، انتقال به این دوره در افراد با نوعی آشفتگی و تنش هیجانی همراه است (رزاقی سرنسری و همکاران، ۱۳۹۸: ۳).

تا قبل از پایان قرن بیستم بیشتر تمرکز بحث‌های جمعیت‌شناختی روی مباحث رشد سریع جمعیت و مسایلی که می‌توانست به بار بیاورد، بود ولی در حال حاضر تمرکز بحث‌های جمعیت‌شناختی روی سالخوردگی جمعیت است. در سطح جهانی شمار سالمندان به سرعت رو به ازدیاد است (سانگ کیمین^۲ و همکاران، ۲۰۲۲: ۳۶) به گونه‌ای که شمار افراد ۶۰ ساله و بیشتر در سه دهه اخیر دو برابر شده و پیش‌بینی می‌شود از سال ۲۰۱۰ تا ۲۰۵۰ تعداد آنها از ۷۹۵ میلیون به ۲ میلیارد نفر برسد (سازمان ملل متحد^۳، ۲۰۲۰). این روند باعث گردیده که نسبت حمایتی سالخوردگی^۴ از ۱۲ نفر در سن کار به ازای پنج نفر سالخورده در سال ۱۹۵۰ به ۹ نفر در سال ۲۰۱۰ و ۴ نفر در سال ۲۰۵۰ تقلیل یابد (هرندی و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۳۳). با مطالعه و بررسی شاخص میزان سالخوردگی جمعیت در ایران می‌توان گفت که این شاخص در سال ۱۳۳۵ برابر با ۳/۹۷ بوده است و پس از گذشت ۶۰ سال افزایشی یک و نیم برابری داشته است به طوری که

1. Ruzaa
2. Song ki-min
3. United Nations
4. Elderly Support Ratio

در سال ۱۳۹۵ شاخص میزان سالخوردگی جمعیت در ایران ۶/۱ گزارش شده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵). بر اساس آخرین نتایج سرشماری در ایران، جمعیت افراد ۶۰ سال و بیشتر از آن ۹/۲٪ است که بیش از ۷ میلیون نفر را شامل می‌شود (ترقی و ایلالی، ۱۳۹۷: ۲۳۹). با تداوم این روند در سال ۱۴۱۰ جمعیت ۶۵ ساله و بیشتر به ۹/۶ و در سال ۱۴۲۰ به ۱۳/۵ درصد با ۱۲۵۱۶۴۴۶ نفر خواهد رسید (وزارت تعاون کار و رفاه اجتماعی، ۱۳۹۳: ۸؛ نظم‌فر و همکاران، ۱۳۹۷: ۶۸؛ نصیری هنده‌خاله و رضا علی، ۱۳۹۷: ۷۴). همزمان با روند رو به افزایش جمعیت سالمند کشور، این قشر با مسایل و چالش‌هایی نیز روبرو است. از جمله این مسایل می‌توان به روند رو به کاهش انسجام و پیوستگی بین نسل سالمند و نسل جوان اشاره کرد، به نحوی که ارتباط و تعامل بین این دو قشر روز به روز در حال کم رنگ شدن می‌باشد. مورد دیگر اینکه مشارکت سالمندان به عنوان قشری سرشار از تجربه، در سطح اجتماع رو به کاهش نهاده و از حضور فعالانه افراد سالمند در بطن جامعه کاسته شده است. از طرفی با توجه به مسن شدن جمعیت ایران و تغییراتی که در ساخت خانواده به سمت هسته‌ای شدن بوجود آمده به تدریج مشکلاتی در زمینه اجتماعی، اقتصادی و روانی سالمندان را تهدید می‌کند. این مسایل باعث می‌شود که سالمندان کمتر احساس امنیت کنند و کیفیت زندگی آنها تحت تأثیر قرار گیرد. با توجه به افزایش سریع تعداد سالمندان، مسأله بهداشت، سلامت و تأمین آسایش و رفاه آنها در جامعه هر روز ابعاد تازه و گسترده‌تری پیدا می‌کند. آنچه که دانش امروزی به آن توجه می‌کند، تنها طولانی کردن دوران زندگی نیست، بلکه توجه به اینکه سال‌های اضافی عمر انسان با آرامش و سلامت جسمی و روانی سپری گردد، حایز اهمیت است و در صورتی که چنین شرایطی مهیا نشود، پیشرفت‌های علمی برای تأمین زندگی طولانی‌تر، بی‌نتیجه و مخاطره‌آمیز خواهد بود (ربیعی و همکاران، ۱۳۹۱: ۳۰۲ به نقل از امین جعفری و همکاران، ۱۳۹۶: ۳-۲). با در نظر گرفتن این سناریو، برنامه‌ریزان شهری با چالش دوستدار کردن شهرها، بویژه برای جمعیت‌های سالمند، که بیشترین آسیب را از مشکلاتی که در بالا نشان داده شد، مواجه می‌شوند. برای این منظور، برنامه‌ریزان شهری اصطلاح شهرهای دوستدار سالمند^۱ را ابداع کرده‌اند که به مناطق شهری اطلاق می‌شود که برای پاسخگویی به نیازهای افراد مسن، آنها را به مکان‌های امن‌تر، سالم‌تر و قابل سکونت‌تر برای این گروه تبدیل می‌کند (سازمان بهداشت جهانی^۲، ۲۰۰۷). پژوهش حاضر در مقایسه با تحقیقات پیشین که در حوزه شاخص‌های شهر دوستدار سالمند انجام شده‌اند، از چند حیث قابل بررسی است؛ نخست اینکه بررسی نظرات سالمندان در ارتباط با شاخص‌های شهر دوستدار سالمند، مسأله‌ای اجتناب‌ناپذیر و ضروری می‌باشد اما کافی نیست؛

1. Elderly friendly cities
2. W.H.O

به عبارت بهتر سالمندان به تنهایی توانایی حل معضلات و مشکلات خود را ندارند و ضروری است نقش مدیریت شهری (مدیران شهری) به عنوان یکی از ارکان اصلی که می‌تواند تأثیرگذاری تعیین‌کننده‌ای در راستای نیل به شاخص‌های شهر دوستدار سالمند ایفا نماید؛ مورد بررسی قرار بگیرد. مسأله بعدی که قابل تأمل است توجه به این مهم است که مطالعه و بررسی شاخص‌های شهر دوستدار سالمند در سکونتگاه‌های غیررسمی (برنامه‌ریزی نشده) از درجه اهمیت بالاتری برخوردار است. این سکونتگاه‌ها به سبب شرایط غیرقانونی ماهیت خود، خدمات و زیرساخت‌هایی پایین‌تر از سطوح حداقل و مناسب دارند (اسکوئی ارس، ۱۴۰۱: ۹۱). متأسفانه حدود ۱۲/۵ درصد جمعیت شهری کشور در سکونتگاه‌های غیررسمی زندگی می‌کنند و با تداوم روند موجود پیش‌بینی می‌شود که تعداد آنان به دو برابر نیز برسد (اسکوئی ارس و حکیمی، ۱۴۰۰: ۱۴۵؛ اسکوئی ارس و همکاران، ۱۴۰۲: ۵). براساس آخرین گزارش دبیرخانه ستاد ملی بازآفرینی شهری پایدار در سال ۱۴۰۲، جمعیت ساکن در سکونتگاه‌های غیررسمی کشور به میزان ۶۲۲۶۳۷۷ نفر در مساحت ۵۹۳۸۱ هکتار ذکر شده است که نشانگر تراکم بالای جمعیت در این مناطق است (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۲). در این میان سالمندانی که در این سکونتگاه‌ها ساکن هستند در مقایسه با سالمندانی که در سکونتگاه‌های رسمی (برنامه‌ریزی شده) زندگی می‌کنند بدلیل ناعدالتی در توزیع ثروت و به تبع آن نابرابری در توزیع امکانات و خدمات شهری در مواجهه با شاخص‌های شهر دوستدار سالمند همچون خدمات بهداشت عمومی، ایمنی و سهولت تردد و ... از تاب‌آوری پایین‌تری برخوردارند و همچنین عدم ارزیابی وضعیت شاخص‌های شهر دوستدار سالمند به ویژه در سکونتگاه‌های خودروی شهری که زمینه‌پرد اجتماعی سالمندان در این سکونتگاه‌ها بیشتر از سایر سکونتگاه‌ها ملموس‌تر است؛ در آینده‌ای نه چندان دور سلامتی فردی و اجتماعی سالمندان، امید به زندگی و به تبع آن کیفیت زندگی آنان را تحت‌الشعاع خود قرار خواهد داد. کلان‌شهر تبریز به عنوان ششمین کلان‌شهر ایران، همچون سایر شهرهای بزرگ با پدیده سالمندی شهروندانش مواجه است. بغرنج بودن مسئله سالمندی در کلان‌شهر تبریز زمانی بیشتر نمود پیدا می‌کند که شاهد زندگی آنان در بافت‌های مسأله‌دار شهری و با حداقل امکانات و خدمات شهری باشیم. در شهر تبریز روند پیری جمعیت به گونه‌ای است که در سال ۱۳۹۵، از جمعیت ۱۵۵۸۶۹۳ نفری این شهر، ۷/۲۶ درصد (۱۱۳۱۱۰ نفر) در گروه سنی ۶۵ سال و بالا قرار داشته‌اند (حسین‌زاده دلیر و پیشنهاد اهری، ۱۴۰۲: ۴۰). متأسفانه با توجه به اینکه سالمندی و پیری جمعیت این کلان‌شهر طی سال‌های گذشته در حال افزایش بوده، هنوز اقدامات مناسبی در راستای بهبود وضعیت زندگی برای ساکنان سالمند این شهر انجام نشده است. از این رو، هدف مطالعه حاضر، ارزیابی وضعیت کلان‌شهر تبریز با تأکید بر شاخص‌های شهر دوستدار سالمند در سکونتگاه‌های رسمی و

غیررسمی) است. مناطق مورد مطالعه در این پژوهش، مناطق ۲ (سکونتگاه‌های رسمی و طبقه مرفه‌نشین)، ۸ (سکونتگاه‌های رسمی و طبقه متوسط‌نشین) و ۱۰ (سکونتگاه‌های غیررسمی و طبقه فقیرنشین) شهر تبریز می‌باشند. ساکنان منطقه ۲ شهر تبریز اکثریت قریب به اتفاق در سکونتگاه‌های رسمی ساکن هستند و ساکنان آن در دهک‌های نخست اقتصادی قرار گرفته‌اند. منطقه ۸ شهر تبریز بیشترین مواجهه را با بافت فرسوده شهری را دارد و بیشتر طبقه متوسط شهری را در خود جای داده است و در نهایت، منطقه ۱۰ که بیشتر محلات در این منطقه دارای سکونتگاه‌های غیررسمی هستند و ساکنان آنها جزو اقشار کم برخوردار شهر تبریز هستند.

از این حیث سؤال اصلی پژوهش حاضر این است که کلان‌شهر تبریز به لحاظ برخورداری از شاخص‌های شهر دوستدار سالمند با تأکید بر سکونتگاه‌های رسمی و غیررسمی در چه وضعیتی قرار دارد؟

ادبیات پژوهش

سالمندی جمعیت و شهرنشینی دو روند جهانی هستند که همراه با یکدیگر یکی از چالش‌های قرن بیست و یکم را شکل می‌دهند. پدیده سالمندی یک مسیر طبیعی است که در آن تغییرات فیزیولوژی و روانی - اجتماعی در بدن رخ می‌دهد البته کمتر اتفاق می‌افتد که سالمندی فیزیولوژی با سالمندی روانی و سالمندی اجتماعی در یک فرد بصورت همزمان روی دهد، چرا که ممکن است فردی از نظر زیستی و جسمی سالمند تلقی شود ولیکن از نظر روان‌شناختی خود را جوان احساس کند یا برعکس امکان دارد جامعه فردی را که از نظر زیستی و روانی سالم نیست به ایفای نقش اجتماعی سالمند وادار نماید (نورالهی، ۱۳۹۷: ۱۳). در سال ۲۰۰۶ سازمان بهداشت جهانی، سی و سه شهر از بیست و دو کشور را برای تصمیم‌گیری در مورد شاخص‌های کلیدی فضای شهری که می‌توانند موجب سالمندی فعال شوند انتخاب کرد که نتایج آن در سال ۲۰۰۷ انتشار داده شد که این شاخص‌ها عبارتند از: ۱- فضای‌های باز و ساختمان‌ها؛ ۲- مسکن؛ ۳- مشارکت اجتماعی؛ ۴- حمل‌ونقل؛ ۵- تکریم سالمندان و مشمولیت اجتماعی؛ ۶- اشتغال و مشارکت مدنی؛ ۷- اطلاعات و ارتباطات؛ ۸- حمایت اجتماعی و خدمات سلامتی^۱ (سازمان بهداشت جهانی، ۲۰۰۷؛ لای^۹ و همکاران، ۲۰۱۶).

1. Outdoor Spaces and Buildings
2. Housing
3. Social Participation
4. Transportation
5. Respect and Social Participation
6. Civic Participation and Employment
7. Communication and Information
8. Community Support and Health Services
9. Lai

شکل شماره ۱: شاخص‌های شهر دوستدار سالمند

منبع: (W.H.O, 2007).

در واقع، شهر دوستدار سالمند شهری است که با بهینه‌سازی بهداشت، مشارکت و امنیت برای ارتقای کیفیت زندگی سالمندان، سالمندی فعال را ترغیب می‌کند. در شهر دوستدار سالمندان، ساختار و خدمات به گونه‌ای ساماندهی می‌شوند که برای کلیه سالمندان، با نیازها و توانایی‌های متفاوت، قابل استفاده و در دسترس باشد. شهر دوستدار سالمند به معنی شهر دوستدار سالمندان، کودکان و خانواده‌ها و در واقع شهر دوستدار مردم است (الهیاری برگشادی و طوفان، ۱۴۰۰: ۸).

تاکنون نظریات مختلفی در ارتباط با سالمندی ارائه شده است که به چند مورد از آنها (سالمندی فعال، سالمندی موفق‌آمیز، سالمندی مثبت، سالمندی سالم و مدل سلامت اجتماعی سالمندان) اشاره می‌کنیم؛ یکی از مدل‌های سالمندی، مدل سالمندی فعال می‌باشد. سالمندی فعال^۱، فرآیند بهینه‌کردن فرصت‌های سلامت، مشارکت و امنیت به منظور ارتقای کیفیت زندگی سالمندان است (شکوهی، ۱۳۹۵: ۲۷). سالمندی فعال وابسته به طیف گسترده‌ای از عوامل اجتماعی تعیین‌کننده است که زندگی افراد را در بر گرفته‌اند. این عوامل و فعل و انفعالات آن‌ها نقش مهمی در سالمندی فعال ایفا می‌کنند. در شکل (۲)، برخی از عوامل آرایه شده است.

شکل شماره ۲: عوامل مؤثر در سالمندی فعال

منبع: (W.H.O, 2007).

مفهوم سالمندی موفق آمیز^۱ در ادبیات سالمندی به نوعی هم فرآیند و هم پیامد تلقی شده و در چند دهه گذشته مدل‌ها و شاخص‌های متعددی برای آن ارائه شده است. اولین تعریف سالمندی موفق توسط رابرت هاویگورست^۲ در سال ۱۹۶۱ ارائه شد. به نظر هاویگورست، سالمندی موفق احساس رضایت و شادی درونی فرد از زندگی کنونی و گذشته خود است (هاویگورست^۳، ۱۹۶۳: ۲۹۹-۳۲۰؛ رووی و کاهن^۴، ۱۹۹۷: ۴۴۳؛ آنتون^۵ و همکاران، ۲۰۱۵: ۳۰۴-۳۲۷). سازمان بهداشت جهانی «سالمندی مثبت» را بدین صورت تعریف می‌کند: «فرآیند توسعه و حفظ توانایی عملکردی که باعث بهبود رفاه در سنین بالاتر می‌شود». (سازمان بهداشت جهانی، ۲۰۰۷). سالمندی سالم فرآیندی مستمر در جهت بهینه‌سازی فرصت‌ها برای بهبود و حفظ سلامتی جسمی، روانی و اجتماعی، استقلال و کیفیت زندگی و همچنین تقویت انتقال موفقیت آمیز از یک دوره به دوره‌ای دیگر در زندگی تعریف می‌شود (منافی‌فر و همکاران، ۱۴۰۱: ۳۲۳). مدل سلامت اجتماعی سالمندان یعنی، درک فرد سالمند از اجتماع به صورت مجموعه‌ای معنی‌دار، قابل فهم، دارای نیروی بالقوه برای رشد و شکوفایی همراه با این احساس که فرد متعلق به جامعه است و خود را در اجتماع و پیشرفت آن سهیم می‌داند (غفاری، ۱۳۹۹: ۱۶۴). در شکل (۳) به نظریات مرتبط با مفهوم سالمندی و شهر دوستدار سالمند اشاره شده است.

1. Successful Ageing
2. Robert Havighurst
3. Havighurst
4. Rowe & Kahn
5. Anton

شکل شماره ۳: نظریات مرتبط با مفهوم سالمندی و شهر دوستدار سالمند
منبع: (مطالعات نگارندگان، ۱۴۰۳).

در جدول (۱) به برخی از مطالعات در ده سال اخیر که در ارتباط با شهر دوستدار سالمند انجام شده‌اند، اشاره می‌شود.

با مطالعه و بررسی پژوهش‌هایی که در ۵ سال اخیر در ارتباط با شاخص‌های شهر دوستدار سالمند در جهان و ایران انجام شده است؛ می‌توان دریافت که افزایش جمعیت سالمند هم در کشورهای در حال توسعه و هم در کشورهای توسعه‌یافته مقوله‌ای اجتناب‌ناپذیر است، با این تفاوت که این روند در کشورهای در حال توسعه با سرعت بسیار بیشتری در حال افزایش است. به لحاظ تئوریک پژوهش حاضر از مفهوم «شهرهای همه‌شمول»^۱ تبعیت می‌کند. بایستی شهرها به گونه‌ای برنامه‌ریزی و مدیریت شوند که تمامی گروه‌های سنی و جنسی بتوانند از امکانات، تسهیلات و خدمات آن استفاده کنند. شهرهای دوستدار کودکان، شهرهای دوستدار نوجوانان و جوانان، شهرهای دوستدار زنان، شهرهای دوستدار سالمندان و ... همگی ذیل مفهوم «شهرهای همه‌شمول» تبیین می‌شوند.

آنچه که در این پژوهش بیشتر مدنظر است؛ توجه به این نکته است که تا کنون در تحقیقات انجام شده در حوزه شهرهای دوستدار سالمندان صرفاً نظرات سالمندان مورد پرسشگری قرار گرفته است و به نقش مدیریت شهری (مدیران شهری) بعنوان یکی از مهم‌ترین بخش‌های تأثیرگذار در اداره و مدیریت شهرها توجه کمتری شده است. مسأله بعدی این است که سالمندان ساکن در سکونتگاه‌های خودروی شهری در مقایسه با سالمندان ساکن در سکونتگاه‌های رسمی (برنامه‌ریزی شده) آسیب‌پذیری بیشتری در برابر مشکلات متعدد اجتماعی، بهداشتی، اقتصادی، فرهنگی و ... دارند؛ این در حالی است که در تحقیقات انجام شده صرفاً نظرات سالمندان ساکن در مناطق برخوردار و رسمی شهرها مورد بررسی قرار گرفته است.

1. Inclusive cities

جدول شماره ۱: پیشینه تحقیق

ردیف	محقق/محققان	سال	عنوان	هدف/اهداف	روش	نتیجه گیری
۱	ژانگ ^۱ و همکاران	۲۰۱۹	ارزیابی جامع سازگاری محیط جامعه برای سالمندان براساس TOPSIS بهبودیافته	ارزیابی جامع سازگاری محیط جامعه شهری برای سالمندان در و هوو ^۲ در چین	روش پژوهش، توصیفی - تحلیلی بوده به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از فرآیند تحلیل سلسله مراتبی (AHP) و مدل TOPSIS بهره‌گیری شده است.	نتایج پژوهش حاکی از آن است که در جامعه وکسینگ ^۳ عواملی همچون محیط جاده، محیط سایت یا فضای سبز با ویژگی‌های رفتاری و فعالیت‌های روزمره افراد مسن سازگارتر است.
۲	ژیو ^۴ و همکاران	۲۰۱۹	ساخت شهری سازگار با سن برای شهروندان سالمند از طریق طراحی مشترک یک سناریوی پیاده‌روی شهر	چگونگی حمایت از شمولیت اجتماعی سالمندان ساکن در محیط‌های شهری متروپلیتن ^۵ میلان با تأکید بر تقویت فعالیت پیاده‌روی آنان	روش پژوهش تلفیقی بوده و از تکنیک‌های جمع‌آوری داده‌های کمی و روش‌های طراحی مشترک کیفی است و به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از محیط نرم‌افزار GIS بهره‌گیری شده است.	نتایج پژوهش حاکی از آن است که شاخص "خوانایی" (۰/۶۴) دارای بیشترین امتیاز و پس از آن به ترتیب شاخص‌های "جذابیت" (۰/۵۸)، "ایمنی" (۰/۵۷)، "راحتی" (۰/۵۲) و در نهایت "سودمندی" (۰/۳۲) در رتبه‌های دوم تا پنجم قرار داشتند.

1. Zhang
2. Wuhu
3. Weixing
4. Xue
5. Metropolitan

ادامه جدول شماره ۱

ردیف	محقق/محققان	سال	عنوان	هدف/اهداف	روش	نتیجه گیری
۳	سومپسون ^۱	۲۰۲۲	مسایل و نیازهای سالمندان در تسهیلات و خدمات اجتماعی: مطالعه موردی پروژه‌های مسکن شهری در بانکوک ^۲ تایلند	بررسی تسهیلات و خدمات اجتماعی مورد نیاز سالمندان ساکن در شهر بانکوک	روش پژوهش، توصیفی- تحلیلی بوده و از مصاحبه گروهی متمرکز، بررسی سایت و پرسشنامه به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها بهره‌گیری شده است.	نتایج پژوهش حاکی از آن است که فضاهای سبز، امکانات ایمنی، باشگاه‌های ورزشی متناسب با سنین سالمند، خدمات پزشکی و مراقبت‌های طولانی مدت و در نهایت خدمات ترتیب‌دهی فعالیت‌های اجتماعی به منظور ارتقای وضعیت اجتماعی و سلامتی سالمندان بسیار مفید بودند.
۴	شان و سان ^۳	۲۰۲۲	طراحی چشم‌انداز زمستانی مبتنی بر داده و تحلیل عاملی؛ پارک‌های دوستدار سالمندان در شهرهای سردسیر شمال شرق چین با تأکید بر پس زمینه هوش مصنوعی	طراحی چشم‌انداز زمستانی با استفاده از هوش مصنوعی در پارک‌های دوستدار سالمندان در شهرهای سردسیر شمال شرق چین	روش پژوهش، توصیفی- تحلیلی بوده و به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از فناوری هوش مصنوعی، الگوریتم داده‌محور و رگرسیون لجستیک بهره‌گیری شده است.	نتایج پژوهش حاکی از آن است که عواملی همچون «تنوع زیستی»، «محیط صوتی»، «کیفیت هوا» بر رضایت‌مندی سالمندان تأثیری نداشته‌اند، در صورتی که عواملی همچون «مسطح بودن چشم‌انداز» و «زیبایی شناختی» ($P = 0/05$)، «ایمنی»، «بهداشت» و «مراقبت از سایت» ($P = 0/01$) تأثیر قابل توجهی بر رضایت سالمندان دارند.
۵	زرقانی و همکاران	۱۳۹۴	ارزیابی شاخص‌های شهر دوستدار سالمند در شهر مشهد با تأکید بر شاخص‌های فرهنگی- اجتماعی	بررسی وضعیت شهر مشهد در راستای شاخص‌های شهر دوستدار سالمند با تأکید بر شاخص‌های اجتماعی، فرهنگی - تفریحی و بهداشتی - درمانی	روش پژوهش، توصیفی - تحلیلی است. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از محیط نرم‌افزاری SPSS و همچنین جهت آزمودن فرضیات از آزمون T استفاده شده است.	نتایج پژوهش حاکی از آن است که تمامی شاخص‌های اجتماعی، فرهنگی و تفریحی در شهر مشهد، وضعیتی نسبتاً مناسب و تقریباً مطابق با استاندارد دارند؛ با این تفاوت که شاخص‌های بهداشتی- درمانی تا حدودی با وضعیت ایده‌آل فاصله دارند.

1. Somsopon
2. Bangkok
3. Shan & Sun

ادامه جدول شماره ۱

ردیف	محقق/محققان	سال	عنوان	هدف/اهداف	روش	نتیجه‌گیری
۶	نظم‌فر و همکاران	۱۳۹۷	امکان‌سنجی تحقق شهر دوستدار سالمند در شهرهای ایران؛ مطالعه موردی: شهر بوکان	امکان‌سنجی تحقق شهر دوستدار سالمند در بوکان	روش پژوهش، توصیفی - پیمایشی بوده و جهت آزمون فرضیات از آزمون T بهره‌گیری شده است.	نتایج تحقیق حاکی از آن است به ترتیب «شاخص‌های مؤلفه اجتماعی» (۱/۶۶)، «شاخص‌های مؤلفه فرهنگی - تفریحی» (۱/۵۹)، «شاخص‌های مؤلفه بهداشتی - درمانی» (۱/۵۶) و در نهایت «شاخص‌های مؤلفه ارتباطی» (۱/۴۸) در رتبه‌های اول تا چهارم قرار گرفتند. به طور کلی می‌توان گفت که میانگین همه معیارهای شهر دوستدار سالمند (اجتماعی، ارتباطی، فرهنگی - تفریحی و بهداشتی - درمانی) در شهر بوکان پایین‌تر از حد استاندارد هستند.
۷	قنبری	۱۳۹۸	تحلیل و بررسی شاخص‌های شهر مطلوب سالمندان (مطالعه موردی: شهر تبریز)	ارزیابی مناطق ۱ و ۱۰ کلان‌شهر تبریز بر اساس شاخص‌های شهر مطلوب سالمندان (فضای باز شهری، حمل و نقل، مشارکت شهروندی و استخدام و ارتباطات و اطلاعات)	روش پژوهش، توصیفی - تحلیلی بوده است. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از محیط‌های نرم‌افزاری SPSS و LISREL و همچنین جهت آزمون فرضیات از آزمون‌های آماری تی تست، تحلیل واریانس یک طرفه f، ضریب همبستگی پیرسون و در نهایت از مدل‌یابی معادلات ساختاری (SEM) بهره‌گیری شده است.	نتایج پژوهش حاکی از آن است که به ترتیب متغیرهای «حمل و نقل درون شهری» (۷۰/۳۵)، «فضای باز شهری» (۴۷/۶۶)، «ارتباطات و اطلاعات» (۳۰/۵) و در نهایت «مشارکت شهروندی (مدنی) و استخدام» (۱۹/۴۲) در رتبه‌های اول تا چهارم قرار داشتند. همچنین نتایج دیگر پژوهش نشانگر آن است که میان ویژگی منطقه مسکونی (منطقه ۱ و ۱۰ کلان‌شهر تبریز) و شاخص‌های شهر مطلوب سالمندان تفاوت معناداری وجود دارد، اما نتایج سنجش معناداری تفاوت میانگین هر کدام از شاخص‌های شهر مطلوب سالمندان به تفکیک تحصیلات و درآمد نشان می‌دهد هیچ کدام از شاخص‌های مورد مطالعه تفاوت معناداری با یکدیگر ندارد، اما در زمینه فعالیت‌های روزانه آنان شرایط کمی متفاوت است و تفاوت میانگین شاخص‌های «فضای باز شهری» با میزان همبستگی ۰/۰۳۹ و «ارتباطات و اطلاعات» با سطح معناداری ۰/۰۴۴ معنادار به شمار می‌آید.

ادامه جدول شماره ۱

ردیف	محقق/محققان	سال	عنوان	هدف/اهداف	روش	نتیجه گیری
۸	غفاری گیلانده و همکاران	۱۴۰۱	ارزیابی شاخص‌های شهر دوستدار سالمند؛ مطالعه موردی: شهر ساری	بررسی وضعیت شهر ساری از لحاظ فضای شهر برای زندگی سالمندان با تأکید بر هشت شاخص (بناها و فضاهای باز شهری، حمل و نقل، مسکن، مشارکت اجتماعی، تکریم سالمندان و اجتماع‌پذیری اجتماعی، مشارکت شهروندی و اشتغال، اطلاعات و ارتباطات و حمایت اجتماعی و خدمات سلامت) سازمان بهداشت جهانی	روش پژوهش، توصیفی-تحلیلی است. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از محیط نرم‌افزاری SPSS و همچنین جهت آزمودن فرضیات از آزمون آماری تی تک نمونه‌ای بهره‌گیری شده است.	نتایج تحقیق حاکی از آن است به ترتیب شاخص‌های «حمل و نقل» (۲/۲۲)، «تکریم سالمندان و اجتماع‌پذیری اجتماعی» (۲/۱۹)، «بناها و فضاهای باز» (۲/۱۷)، «مسکن» (۲/۱۵)، «اطلاعات و ارتباطات» (۲/۱۴)، «مشارکت اجتماعی» (۲/۰۱)، «مشارکت شهروندی و اشتغال» (۲/۰۴)، «و در نهایت حمایت اجتماعی و خدمات سلامت» (۲/۰۱) در رتبه‌های اول تا هشتم قرار داشتند. به طور کلی می‌توان گفت از دیدگاه سالمندان شهر ساری، تمامی شاخص‌های شهر دوستدار سالمند در وضعیت مطلوبی قرار ندارند.
۹	غلامی و همکاران	۱۴۰۱	سنجش و ارزیابی شاخص‌های شهر دوستدار سالمند (مورد مطالعه: شهر برازجان)	ارزیابی و تحلیل شاخص‌های شهر دوستدار سالمند در شهر برازجان	روش پژوهش، توصیفی-تحلیلی است و به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از محیط نرم‌افزاری Smart PLS و مدل‌سازی معادلات ساختاری بهره‌گیری شده است.	نتایج پژوهش حاکی از آن است که شاخص‌های «مسکن» و «مشارکت اجتماعی» (۲/۹۳) مشترکاً در رتبه نخست و پس از آن به ترتیب شاخص‌های «فرهنگی و رفاهی» (۲/۸۸)، «خدمات پزشکی و بهداشتی» (۲/۸۶)، «حمل و نقل و ایمنی» (۲/۸۳)، «فضاهای عمومی و ساختمان‌ها» (۲/۷۱) و در نهایت «تکریم سالمندان و احترام اجتماعی» (۲/۷۰) در رتبه‌های دوم تا ششم قرار داشتند. به طور کلی می‌توان گفت که از دیدگاه سالمندان شهر برازجان، شاخص‌های شهر دوستدار سالمند در وضعیت مطلوبی قرار ندارند. همچنین نتایج دیگر تحقیق نشانگر آن است که میانگین واریانس استخراج شده تمامی شاخص‌ها از برآزش مطلوبی برخوردار است.

ادامه جدول شماره ۱

ردیف	محقق/محققان	سال	عنوان	هدف/اهداف	روش	نتیجه گیری
۱۰	رحمتی و محمدی	۱۴۰۲	مدل سازی معادلات ساختاری شاخص های شهر دوستدار سالمند کرمانشاه	بررسی وضعیت شهر کرمانشاه از لحاظ شاخص های شهر دوستدار سالمند با استفاده از مدلسازی معادلات ساختاری	روش پژوهش، توصیفی - همبستگی است. به منظور تجزیه و تحلیل داده ها از محیط های نرم افزاری SPSS 25 و LISREL 8.8 استفاده شده است و همچنین جهت آزمون فرضیات از ضریب همبستگی پیرسون، آزمون فریدمن، ضریب همسانی درونی و تحلیل عاملی تأییدی استفاده شده است.	نتایج پژوهش حاکی از آن است که مدل شاخص های شهر دوستدار سالمند از برآزش مطلوبی برخوردار است. نتایج دیگر پژوهش نشانگر آن است که به ترتیب شاخص های «مشارکت مدنی و اشتغال» (۶/۵۷)، «حمایت اجتماعی» (۶/۱۷)، «تکریم سالمندان» (۵/۴۰)، «مشارکت مدنی اجتماعی» (۴/۸۳)، «ارتباطات و اطلاعات» (۳/۹۱)، «فضاهای باز و ساختمان ها» (۳/۶۵)، «مسکن» (۳/۳۶) و در نهایت حمل و نقل (۲/۱۱) در رتبه های اول تا هشتم قرار گرفتند.
۱۱	رسیده و همکاران	۱۴۰۲	تحلیل شاخص های زیرساخت های شهر دوستدار سالمند در کلان شهر مشهد	بررسی شاخص های سنجش زیرساخت های شهر دوستدار سالمند در کلان شهر مشهد	روش پژوهش، توصیفی - تحلیلی است. به منظور تجزیه و تحلیل داده ها از محیط نرم افزاری SPSS و همچنین جهت آزمون فرضیات از آزمون های آماری فریدمن و تی تک نمونه ای استفاده شده است.	نتایج پژوهش حاکی از آن است که کلان شهر مشهد در شاخص های مسکن، فضاهای بیرونی و ساختمان ها، حمایت جامعه و خدمات بهداشتی، مشارکت مدنی و اشتغال در وضعیت مناسبی برای سالمندان قرار ندارد. نتایج دیگر پژوهش نشانگر آن است که به لحاظ اهمیت اولویت بندی به ترتیب شاخص های «فضاهای بیرونی و ساختمان ها» (۶/۲۱)، «مسکن» (۵/۸۱)، «احترام و شمول اجتماعی» (۵/۲۱)، «حمایت جامعه و خدمات بهداشتی» (۴/۹۱)، «مشارکت مدنی و اشتغال» (۴/۶۹)، «مشارکت اجتماعی» (۴/۱۲) و در نهایت «اطلاعات و ارتباطات» در رتبه های اول تا هشتم قرار داشتند.

ادامه جدول شماره ۱

ردیف	محقق/محققان	سال	عنوان	هدف/اهداف	روش	نتیجه گیری
۱۲	صابری فر	۱۴۰۲	ارزیابی نتایج عملی سیاستگذاری‌ها در حوزه شهرهای دوستدار سالمند در کلان‌شهرهای ایران	ارزیابی نتایج عملی سیاست‌های تدوین شده برای دستیابی به شاخص‌های شهر دوستدار سالمند در کلان‌شهرهای تهران، مشهد، اصفهان، شیراز و تبریز	روش پژوهش، توصیفی – تحلیلی است. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از محیط نرم‌افزاری SPSS و همچنین جهت آزمون فرضیات از مدل تاپسیس استفاده شده است.	نتایج پژوهش حاکی از آن است که ضریب محاسبه شده برای شاخص‌های شهر دوستدار سالمند در کلان‌شهرهای مورد بررسی کمتر از حد متوسط است. علاوه بر آن، از سال ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۰، میزان ارتقای شاخص‌های شهر دوستدار سالمند در کلان‌شهرهای مورد بررسی کمتر از یک هزارم بوده است. نتایج حاصل از مقایسه کلان‌شهرهای مورد بررسی در سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۰ نشان‌دهنده آن است که شاخص‌های شهر دوستدار سالمند برای شهر تهران از ۰/۶۶۸ به ۰/۵۴۹ کاهش پیدا کرده و در همین مدت، شاخص‌های شهر دوستدار سالمند در کلان‌شهر شیراز از ۰/۳۲۹ به ۰/۴۱۶ افزایش یافته است.
۱۳	گودرزی و همکاران	۱۴۰۲	مدل‌سازی معادلات ساختاری عوامل مؤثر بر تحقق شهر دوستدار سالمند (مطالعه موردی: شهر اهواز)	مدل‌سازی معادلات ساختاری عوامل تأثیرگذار بر تحقق شهر دوستدار سالمند در شهر اهواز	روش پژوهش، توصیفی – تحلیلی با رویکرد پیمایشی است. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از محیط نرم‌افزاری Smart PLS و همچنین جهت آزمون فرضیات از آزمون فریدمن و مدل‌سازی معادلات ساختاری استفاده شده است.	نتایج پژوهش حاکی از آن است که شاخص‌های شهر دوستدار سالمند در شهر اهواز به لحاظ اهمیت به همدیگر متفاوت هستند؛ به ترتیب شاخص‌های «جایگاه و شأن اجتماعی» (۱/۸۱)، «ساختمان‌ها و مکان‌های عمومی» (۱/۶۰)، «فضاهای باز شهری» (۱/۲۱)، «خدمات و زیرساخت‌های ارتباطی» (۱/۱۶)، «خدمات فرهنگی – تفریحی» (۱/۱۲) و در نهایت «خدمات بهداشتی –

ادامه جدول شماره ۱

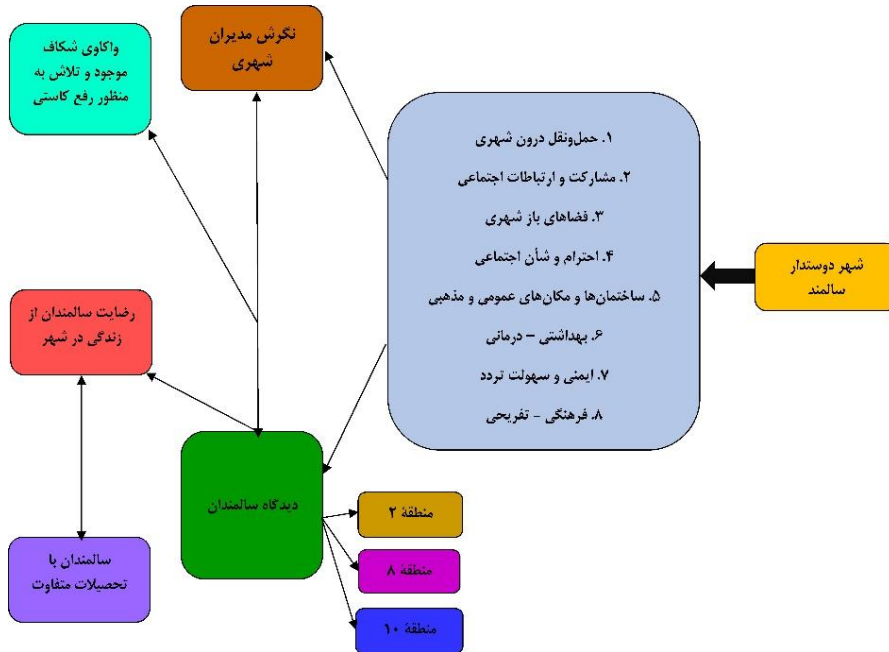
ردیف	محقق/محققان	سال	عنوان	هدف/اهداف	روش	نتیجه گیری
۱۳						درمانی» (۱/۰۶) در رتبه‌های اول تا ششم قرار گرفتند. بین مناطق ۱، ۸ و ۶ شهر اهواز به لحاظ اولویت‌بندی شاخص‌های شهر دوستدار سالمند تفاوت وجود دارد. نتایج دیگر پژوهش نشانگر آن است که مدل تبیین شده در جهت بررسی عوامل تأثیرگذار بر تحقق شهر دوستدار سالمند اهواز نشان داد که متغیرهای مستقل پژوهش تا ۵۰٪ قابلیت تبیین متغیر وابسته را دارند که نشان‌دهنده مطلوبیت برازش مدل ارائه شده می‌باشد.
۱۴	محمودزاده و همکاران	۱۴۰۲	ارزیابی شاخص‌های شهر دوستدار سالمند مطالعه موردی: منطقه سه کلان‌شهر تبریز	ارزیابی وضعیت شاخص‌های شهر دوستدار سالمند در منطقه ۳ کلان‌شهر تبریز از منظر سالمندان این منطقه	روش پژوهش، توصیفی – تحلیلی است و به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از محیط نرم‌افزاری SPSS 26 استفاده شده است.	نتایج پژوهش حاکی از آن است که به ترتیب شاخص‌های «فضاهای بیرونی و ساختمان‌ها» (۲/۸۰)، «حمل و نقل» (۲/۷۲)، «ارتباطات و اطلاعات» (۲/۵۱)، «حمایت‌های اجتماعی و خدمات سلامت» (۲/۴۴)، «مشارکت اجتماعی» (۲/۴۱) و «احترام و فعالیت اجتماعی» (۲/۳۹) در رتبه‌های اول تا ششم و نهایتاً شاخص‌های «مسکن» و «مشارکت در امور مدنی و اشتغال» (۲/۳۴) مشترکاً در رتبه هفتم قرار گرفتند. به طور کلی می‌توان گفت منطقه سه شهرداری کلان‌شهر تبریز دوستدار سالمند نیست و تا رسیدن به حد مطلوب فاصله زیادی دارد.

منبع: (مطالعات اسنادی نگارندگان، ۱۴۰۳).

روش‌شناسی

پژوهش حاضر، کاربردی و توصیفی - پیمایشی است. جمع‌آوری اطلاعات از طریق پرسشنامه و مطالعات میدانی انجام گرفته است. جامعه آماری پژوهش مشتمل بر افراد در گروه سنی ۶۵ سال به بالا در کلان‌شهر تبریز (مناطق ۲، ۸ و ۱۰) و همچنین تعداد معینی (۲۷ نفر) از مدیران شهری می‌باشند. بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۵، تعداد افراد ۶۵ سال به بالا در کلان‌شهر تبریز ۱۱۷۰۹۷ نفر است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵) که با استفاده از فرمول کوکران^۱، حجم نمونه ۳۸۴ نفر به دست آمده است. شیوه نمونه‌گیری به صورت خوشه‌ای است، کلان‌شهر تبریز براساس میانگین درآمد مناطق شهرداری در دوره ۵ ساله ۱۳۹۵-۱۴۰۰ به سه طبقه درآمدی کم، متوسط و زیاد تقسیم شده است و از هر طبقه یک منطقه به عنوان نمونه انتخاب شده است (منطقه دو شهرداری نماد درآمد بالا، منطقه هشت شهرداری نماد درآمد متوسط و منطقه ده شهرداری نماد درآمد کم). با توجه به نامعلوم بودن تعداد سالمندان در هر منطقه، ۱۱۷۰۹۷ نفر نسبت به جمعیت مناطق منتخب (۲، ۸ و ۱۰) طبقه‌بندی شده‌اند و حجم نمونه برای هر یک از مناطق هدف ۱۲۸ نفر می‌باشد. در این پژوهش، از پرسشنامه استاندارد سازمان بهداشت جهانی در ارتباط با شاخص‌های شهر دوستدار سالمند (ساختمان‌ها و مکان‌های عمومی و مذهبی، مشارکت اجتماعی و ارتباطات، ایمنی و سهولت تردد، احترام اجتماعی، خدمات بهداشت عمومی، فضای باز شهری، حمل و نقل درون شهری و فرهنگی - تفریحی) استفاده شده که حاوی ۶۷ سوال است. برای برآورد روایی ابزار پژوهش، از تکنیک تحلیل عاملی با بهره‌گیری از شاخص KMO و آزمون بارتلت و جهت سنجش پایایی از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است که مقادیر آنها به صورت جداگانه در جداول (۲) و (۳) نشان داده شده است. همچنین مدل مفهومی پژوهش در شکل (۴) مشخص شده است.

۱. جایی که ضریب اطمینان برابر ۹۵ درصد، n برابر با حجم جامعه، p=q=0.5 و z=1.96 است،
$$n = \frac{Nz^2pq}{Nd^2 + z^2pq}$$

شکل شماره ۴: مدل مفهومی پژوهش

جدول شماره ۲: ضریب آلفای کرونباخ متغیرهای اصلی پژوهش

نام متغیر	آلفای کرونباخ متغیرها
فضای باز شهری	۰/۷۹۸
ساختمان‌ها و مکان‌های عمومی و مذهبی	۰/۸۴۲
حمل و نقل درون شهری	۰/۷۵۷
ایمنی و سهولت تردد	۰/۷۴۴
مشارکت اجتماعی و ارتباطات	۰/۸۱۹
احترام اجتماعی	۰/۷۶۳
فرهنگی و تفریحی	۰/۸۳۰
خدمات بهداشتی عمومی	۰/۸۳۵
پایایی کل	۰/۷۹۹

منبع: (مطالعات نگارندگان، ۱۴۰۳).

جدول شماره ۳: نتایج مربوط به تحلیل عاملی تأییدی شاخص‌های شهر دوستدار سالمند در کلان‌شهر تبریز

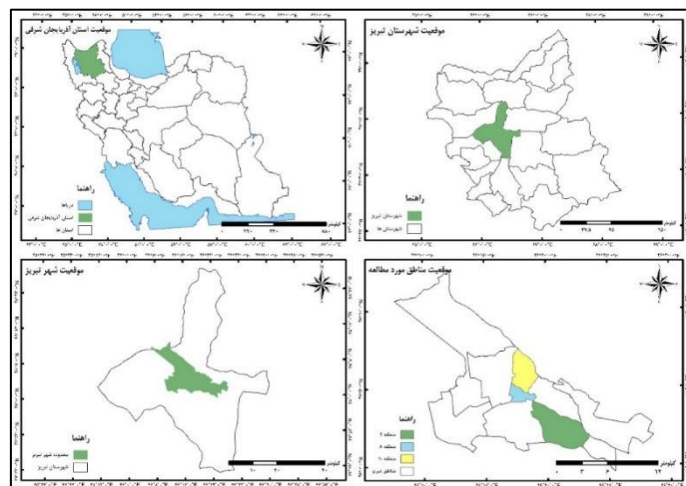
شاخص‌ها	آزمون بارتلت	KMO
ساختمان‌ها و مکان‌های عمومی و مذهبی	۰/۰۰۰	۰/۸۴۸
مشارکت اجتماعی و ارتباطات	۰/۰۰۰	۰/۸۶۰
ایمنی و سهولت تردد	۰/۰۰۰	۰/۸۲۸
احترام اجتماعی	۰/۰۰۰	۰/۷۳۳
خدمات بهداشت عمومی	۰/۰۰۰	۰/۸۷۶
فضای باز شهری	۰/۰۰۰	۰/۸۴۵
حمل و نقل درون شهری	۰/۰۰۰	۰/۸۲۶
فرهنگی - تفریحی	۰/۰۰۰	۰/۸۱۸
کل	۰/۰۰۰	۰/۸۲۹

منبع: (مطالعات نگارندگان، ۱۴۰۳).

قلمرو جغرافیایی پژوهش

شهر تبریز از شمال به کوه عون بن علی، از غرب به جلگه تبریز و از جنوب به دامنه‌های کوه سه‌سهند محدود شده است. براساس نتایج به دست‌آمده از مرکز آمار ایران در سال ۱۳۹۵، جمعیت شهر تبریز ۱۵۵۸۶۹۳ نفر بوده که از میان ۷۸۶۶۶۱ نفر مرد و ۷۷۲۰۳۲ نفر زن بوده‌اند (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵). حدود ۶۰۰ هزار نفر از این جمعیت در سکونتگاه‌های غیررسمی و حاشیه‌نشین زندگی می‌کنند (قربانی و همکاران، ۱۴۰۱: ۸۲۴). محدوده‌های مورد مطالعه در این پژوهش، مناطق ۲، ۸ و ۱۰ شهرداری کلان‌شهر تبریز می‌باشند. منطقه دو شهر تبریز در مجاورت مناطق ۵، ۱، ۳ و ۹ قرار گرفته است. محدوده این منطقه از سمت شمال به بلوار بسیج، بلوار ۲۹ بهمن و خیابان امام خمینی و از سمت جنوب به بزرگراه شهید کسایی و همچنین از سمت شرق محدود به بزرگراه شهید کسایی و از غرب به بلوار ملاصدرا (ساری زمین)، خیابان آزادی و خیابان شهید جدیری محدود می‌گردد. عملکرد مسکونی غالب و دارای بافت طراحی‌شده و نسبت به مرکز شهر در ارتفاع قرار داشتن از ویژگی‌های بارز این منطقه می‌باشد. منطقه هشت کلان‌شهر یکی از بخش‌های قدیمی شهر را تشکیل می‌دهد؛ قسمت عمده‌ای از آن متعلق به بافت فرسوده بوده که شبکه ارتباطی آن به صورت معابر تنگ و کوچه‌های باریک می‌باشد. منطقه ۸ به لحاظ تاریخی و فرهنگی از ویژگی‌هایی برخوردار است که شاید در سایر مناطق شهرداری وجود نداشته باشد. این

منطقه شامل مهمترین آثار تاریخی و بسیار ارزشمند چون بازار تبریز، مسجد عالی، مسجد جامع، مسجد کبود و خانه‌های باشکوه را در بر گرفته است. در این منطقه محله تاریخی و قدیمی چون راسته‌کوچه، چامنار، سنجران، میارمیار، ایچری ارمنستان (ارمنستان داخلی)، واقع شده‌اند. جالب‌ترین موزه‌های تاریخی شهر تبریز که نشانگر ارزش و اهمیت تاریخی این شهر است مانند موزه آذربایجان، موزه مشروطه، موزه فرش و موزه آرامه و همچنین به علت اهمیت مرکزیت شهری اکثر مراکز ادارات دولتی، سازمان‌ها، نهادها و مراکز اقتصادی و تجاری در این محدوده واقع شده‌اند. منطقه ۱۰ در قسمت شمال‌غربی شهر تبریز قرار دارد. وسعت این منطقه حدود ۱۴۰۰ هکتار است. با توجه به اینکه اقشار ساکن در منطقه ۱۰ اکثراً، از اقشار کم درآمد شهر هستند؛ لذا، در کنار رسیدگی به وضعیت عمرانی منطقه، بحث فرهنگی اجتماعی منطقه نیز از اهمیت خاصی برخوردار است.

شکل شماره ۵: محدوده مورد مطالعه
ترسیم: (نگارندگان، ۱۴۰۳).

یافته‌های توصیفی پژوهش

با توجه به اینکه پرسشنامه‌ها بین دو گروه سالمندان و مدیران کارشناسان شهری توزیع شده‌اند؛ به تفکیک به نتایج به دست آمده از پرسش‌شوندگان، اشاره می‌شود. از جمع کل ۳۸۴ نفر پرسش‌شونده سالمند در مناطق ۲، ۸ و ۱۰ کلان‌شهر تبریز، ۸۹/۷ درصد از پاسخ‌دهندگان مرد و ۱۰/۲ درصد زن هستند. همچنین از جمع ۲۷ نفر پرسش‌شوندگان حوزه مدیریت شهری (مدیران و کارشناسان شهری) در کلان‌شهر تبریز، ۶۶/۷ درصد از پاسخ‌دهندگان مرد و ۳۳/۳ درصد زن هستند. به لحاظ تحصیلات بیش از ۴۵٪ از آزمودنی‌های سالمند را افراد با میزان تحصیلات

دیپلم و زیردیپلم تشکیل داده‌اند؛ همچنین بیش از ۸۸٪ از پاسخ‌دهندگان مدیر دارای تحصیلاتی بالاتر از کارشناسی هستند. به لحاظ گروه سنی سالمندان، بیشترین بازه سنی مربوط به ۷۱ تا ۷۵ سال است که حدود ۴۷ درصد از افراد سالمند در این بازه سنی قرار دارند. همچنین حدود ۶۳ درصد از مدیران شهری پاسخگو، سنی بالاتر از ۴۳ سال داشته‌اند و در نهایت در ارتباط با وضعیت اشتغال سالمندان می‌توان گفت که نزدیک ۵۵٪ از سالمندان را افراد بازنشسته به خود اختصاص داده‌اند و با توجه به اینکه مدیران و کارشناسان شهری در بخش‌های مختلف شورای اسلامی کلان‌شهر تبریز، کمیسیون شهرسازی و معماری شورای اسلامی کلان‌شهر تبریز، معاونت شهرسازی و معماری شهرداری کلان‌شهر تبریز، سازمان مدیریت و مهندسی شبکه حمل‌ونقل شهرداری تبریز و سازمان سیما، منظر و فضای سبز شهری شهرداری کلان‌شهر تبریز انتخاب شده‌اند، مدیریت و تصدی‌گری در اداره‌ی امور شهر حائز اهمیت است، پس بنابراین فراوانی نوع مشاغل آنان ملاک نیست.

با توجه به اینکه برای هر یک از شاخص‌های شهر دوستدار سالمند (فضاهای باز شهری، ساختمان‌ها و مکان‌های عمومی و مذهبی، حمل‌ونقل شهری، ایمنی و سهولت تردد، مشارکت اجتماعی، احترام اجتماعی، فرهنگی - تفریحی و خدمات بهداشت عمومی) نمره در نظر گرفته شده بود (۲۰-۰)، در این قسمت میانگین و انحراف معیار نمره هر شاخص از دیدگاه مدیران شهری و سالمندان بررسی شده است. بر اساس نمرات مؤلفه‌ها رتبه‌بندی آنها صورت گرفته است.

جدول شماره ۴: مقایسه نمرات اختصاص یافته به شاخص‌های شهر دوستدار سالمند

مدیران شهری		سالمندان		دسته	
رتبه	انحراف معیار	رتبه	انحراف معیار	میانگین نمرات	شاخص
۷	۲/۱۱۲	۲	۲/۳۵۷	۱۲/۰۵	فضاهای باز شهری
۱	۱/۴۲۴	۱	۲/۰۶۴	۱۳/۳۵	ساختمان‌ها و مکان‌های عمومی و مذهبی
۸	۱/۸۲۶	۴	۳/۱۱۱	۱۱/۱۹	حمل و نقل شهری
۳	۱/۳۴۷	۶	۳/۱۸۰	۱۰/۷۱	ایمنی و سهولت تردد
۴	۱/۴۷۶	۳	۳/۶۳۶	۱۱/۷۸	مشارکت اجتماعی
۶	۱/۴۹۲	۵	۲/۷۵۴	۱۰/۸۵	احترام اجتماعی
۲	۱/۸۵۴	۸	۲/۳۷۳	۹/۸۵	فرهنگی - تفریحی
۵	۱/۶۹۰	۷	۲/۸۹۵	۱۰/۳۳	خدمات بهداشت عمومی
	۱/۲۰۷		۳/۱۴۲	۱۰/۹۶	رضایت از زندگی در شهر

منبع: (مطالعات نگارندگان، ۱۴۰۳).

همانطور که در جدول (۴) مشاهده می‌شود، از دیدگاه مدیران شهری بالاترین میانگین نمره به شاخص ساختمان‌ها و مکان‌های عمومی و مذهبی و کمترین میانگین به حمل‌ونقل درون شهری اختصاص یافته است. از سوی دیگر، از دیدگاه سالمندان نیز بالاترین میانگین نمره به ساختمان‌ها و مکان‌های عمومی و مذهبی و کمترین میانگین به شاخص فرهنگی - تفریحی اختصاص یافته است. به طور کلی می‌توان گفت بالاترین رتبه از دیدگاه هر دو گروه مربوط به شاخص ساختمان‌ها و مکان‌های عمومی و مذهبی می‌باشد. از سوی دیگر میانگین رضایت مدیران شهری از زندگی در شهر مناسب ارزیابی می‌شود (۱۶/۹۳) و نمره‌ای نسبتاً مطلوب و قابل قبول است. این در حالی است که میانگین نمره رضایت سالمندان از زندگی در شهر ۱۰/۹۶ ارزیابی شده است که نمره‌ای بسیار پایین و غیر قابل قبول است و نشانگر نارضایتی سالمندان از زندگی در کلان‌شهر تبریز می‌باشد.

یافته‌های استنباطی پژوهش

به منظور بررسی انطباق و یا عدم انطباق کلان‌شهر تبریز با معیارها و شاخص‌های شهر دوستدار سالمند از آزمون تی تک نمونه‌ای استفاده شده است. به دلیل اهمیت دیدگاه‌های هر دو گروه مدیران و کارشناسان شهری (مدیریت شهری) و سالمندان نتایج به تفکیک در جدول (۵) آمده است.

جدول شماره ۵: نتایج آماره آزمون تی در ارتباط با شاخص‌های شهر دوستدار سالمند

دسته	تعداد	میانگین	انحراف معیار	t	درجه آزادی	سطح معنی‌داری	حد پایین	حد بالا
مدیران شهری	۲۷	۳/۸۱	۱/۱۲۴	۳/۹۵	۲۶	۰/۰۲۲	۰/۳۶	۱/۲۶
سالمندان	۳۸۴	۲/۴۲	۱/۰۰۱	-۱۲/۲۴۶	۳۸۳	۰/۰۰۱	-۰/۷۶	-۰/۴۸

منبع: (مطالعات نگارندگان، ۱۴۰۳).

با توجه به حدهای بالا و پایین پاسخ‌های مدیران و سالمندان می‌توان گفت که از دیدگاه مدیران شهری، کلان‌شهر تبریز با معیارها و شاخص‌های شهر دوستدار سالمند مطابقت دارد چرا که هر دو حد آن مثبت است و این به معنی بیشتر بودن این معیارها و شاخص‌ها از حد متوسط است. در حالی که از دیدگاه سالمندان این معیارها و شاخص‌ها پایین‌تر از حد متوسط هستند، چرا که هر دو حد آن‌ها منفی شده‌اند. پس بنابراین می‌توان گفت کلان‌شهر تبریز با شاخص‌های شهر دوستدار سالمند مطابقت ندارد. اما از دیدگاه مدیران شهری، کلان‌شهر تبریز از حد متوسط بالاتر و به استانداردهای شهرهای دوستدار سالمند نزدیک است.

به منظور بررسی وجود و یا عدم وجود تفاوت بین مناطق ۲، ۸ و ۱۰ کلان‌شهر تبریز از نظر شاخص‌های شهر دوستدار سالمند، از تحلیل آنوا^۱ استفاده شده است تا بررسی شود تفاوت معنادار و قابل‌توجهی وجود دارد و یا خیر. همچنین برای مقایسه دو گروه سالمندان و مدیران شهری از آزمون تعقیبی توکی^۲ استفاده شده است. بایستی اشاره کرد که بافت محله‌ای مناطق ۲ و ۸ تبریز غالباً در قالب سکونتگاه‌های رسمی هستند. این در حالی است که منطقه ۱۰ کلان‌شهر تبریز با تعداد زیادی از سکونتگاه‌های خودروی شهری مواجه است. همانطور که در جدول (۶) نشان داده شده است در مورد شاخص‌های فضاهای باز شهری، ساختمان‌ها و مکان‌های عمومی و مذهبی، حمل و نقل درون شهری، ایمنی و سهولت تردد، مشارکت اجتماعی و ارتباطات، احترام و شأن اجتماعی و فرهنگی و تفریحی بین نظرات سالمندان مناطق ۱۰ با ۲ و ۸ اختلاف وجود دارد. در مورد شاخص‌های ایمنی و سهولت تردد و فرهنگی و تفریحی بین مناطق ۲ با ۸ اختلاف وجود دارد.

جدول شماره ۶: مقایسه میانگین نظرات سالمندان مناطق مختلف در مورد شاخص‌های شهر دوستدار سالمند

نوع آزمون	تحلیل آنوا	آزمون توکی		
متغیرها	آماره f	سطح معناداری	اختلاف معنادار	سطح معناداری
مجموع شاخص‌های شهر دوستدار سالمند	۱/۶۳	۰/۰۰۰	وجود دارد	۰/۰۳۹
				۱۰
				۲
فضاهای باز شهری	۱/۷۷	۰/۰۰۰	وجود دارد	۰/۰۴۵
				۱۰
				۲
ساختمان‌ها و مکان‌های عمومی و مذهبی	۱/۳۹	۰/۰۰۰	وجود دارد	۰/۰۱۳
				۱۰
				۲

1. Anova
2. Tukey

ادامه جدول شماره ۶

نوع آزمون	تحلیل آنوا	آزمون توکی		
		اختلاف معنادار	منطقه	منطقه سطح معناداری
حمل و نقل درون شهری	۰/۰۰۰	۱/۹۹	۲	۱۰
		۰/۰۰۴	۱۰	۰/۰۰۴
		وجود دارد	۲	۱۰
		وجود ندارد	۸	۰/۴۳۰
ایمنی و سهولت تردد	۰/۰۰۰	۱/۵۴	۲	۱۰
		۰/۰۱۰	۱۰	۰/۰۱۰
		وجود دارد	۲	۱۰
		وجود ندارد	۸	۰/۰۱۳
مشارکت اجتماعی و ارتباطات	۰/۰۰۰	۱/۶۶	۲	۱۰
		۰/۰۱۵	۱۰	۰/۰۱۵
		وجود دارد	۲	۱۰
		وجود ندارد	۸	۰/۵۶۹
احترام اجتماعی	۰/۰۰۰	۱/۴۹	۲	۱۰
		۰/۰۱۳	۱۰	۰/۰۱۳
		وجود دارد	۲	۱۰
		وجود ندارد	۸	۰/۷۴۳
فرهنگی و تفریحی	۰/۰۰۰	۲/۰۲	۲	۱۰
		۰/۰۰۹	۱۰	۰/۰۰۹
		وجود دارد	۲	۱۰
		وجود ندارد	۸	۰/۰۱۵
خدمات بهداشت عمومی	۰/۰۰۰	۱/۱۷	۲	۱۰
		۰/۰۲۸	۱۰	۰/۰۲۸
		وجود دارد	۲	۱۰
		وجود ندارد	۸	۰/۵۶۶
	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۲	۱۰
		۰/۰۱۴	۲	۱۰
		وجود دارد	۲	۱۰
		وجود ندارد	۸	۰/۷۳۱

منبع: (مطالعات نگارندگان، ۱۴۰۳).

علاوه بر این در سطح‌بندی وضعیت هر یک از شاخص‌های شهر دوستدار سالمند به تفکیک مناطق مشخص شده است. همانطور که در جدول (۷) نشان داده شده است، از لحاظ شاخص ساختمان‌ها و مکان‌های عمومی و مذهبی منطقه ۲ با میانگین ۲/۴۷ در وضعیت بهتری نسبت به مناطق ۸ و ۱۰ قرار دارد. شاخص مشارکت اجتماعی و ارتباطات در منطقه ۲ با میانگین ۲/۴۷ در وضعیت بهتری قرار دارد، هر چند که از استاندارد تعیین شده (۳) کمتر است. اما در بین سه منطقه مورد مطالعه وضعیت بهتری دارد. از لحاظ شاخص ایمنی و سهولت تردد منطقه ۸ با میانگین ۲/۶۵ نسبت به منطقه ۲ و ۱۰ در سطح بالاتری قرار گرفته است. در سطح بعدی شاخص احترام و شأن اجتماعی در منطقه ۱۰ با میانگین ۲/۳۱ در سطح بالاتری قرار دارد و از لحاظ شاخص خدمات بهداشت عمومی منطقه ۲ با میانگین ۲/۶۵ در رتبه اول است، هر چند که هر سه منطقه کمتر از حد متوسط (۳) و در وضعیت نامساعدی قرار دارند. از منظر شاخص فضاهای باز شهری منطقه ۲ با میانگین ۲/۴۲ در سطح بالاتری نسبت به مناطق ۸ و ۱۰ قرار دارد. از لحاظ شاخص حمل و نقل درون شهری منطقه ۲ با میانگین ۲/۴۰ بهترین وضعیت را در بین سه منطقه دارا است اما پایین‌تر از حد متوسط (۳) می‌باشد و به طور کلی در وضعیت نامساعدی قرار دارد. از منظر شاخص فرهنگی و تفریحی منطقه ۸ با میانگین ۲/۳۶ در بهترین وضعیت بین سایر مناطق است هر چند که این عدد نشانگر نامساعد بودن وضعیت شاخص فرهنگی - تفریحی است چرا که پایین‌تر از حد استاندارد (۳) می‌باشد. به طور کلی در بین اکثریت شاخص‌ها منطقه ۲ بهترین وضعیت را داشته است و منطقه ۸ تنها در دو شاخص ایمنی و سهولت تردد و فرهنگی و تفریحی مناسب‌تر ارزیابی شده است و همچنین منطقه ۱۰ تنها در شاخص احترام و شأن اجتماعی بهتر از سایر مناطق ارزیابی شده است و در بقیه شاخص‌ها نامساعدترین وضعیت را در بین مناطق داشته است. پس بنابراین با توجه به نتایج به دست آمده از جداول ۶ و ۷ می‌توان نتیجه گرفت میان مناطق ۲، ۸ و ۱۰ کلان‌شهر تبریز از لحاظ شاخص‌های شهر دوستدار سالمند از نظر سالمندان تفاوت معناداری وجود دارد.

جدول شماره ۷: ارزیابی شاخص‌های شهر دوستدار سالمند به تفکیک مناطق

فرهنگی و تفریحی	حمل و نقل درون شهری	فضای باز شهری	خدمات بهداشت عمومی	احترام اجتماعی	ایمنی و سهولت تردد	مشارکت اجتماعی و ارتباطات	ساختمان‌ها و مکان‌های عمومی و مذهبی	منطقه
۲/۲۸	۲/۴۰	۲/۴۲	۲/۶۵	۲/۲۳	۲/۵۵	۲/۴۷	۲/۴۷	میانگین ۲
۱۲۸	۱۲۸	۱۲۸	۱۲۸	۱۲۸	۱۲۸	۱۲۸	۱۲۸	تعداد
۱/۳۲	۱/۱۹۴	۰/۶۸۷	۰/۹۷۶	۱/۰۵۵	۱	۱/۱۲۷	۰/۶۶۰	انحراف معیار

ادامه جدول شماره ۷

فرهنگی و تفریحی	حمل و نقل درون شهری	فضای باز شهری	خدمات بهداشت عمومی	احترام اجتماعی	ایمنی و سهولت تردد	مشارکت اجتماعی و ارتباطات عمومی و مذهبی	ساختمان‌ها و مکان‌های عمومی و مذهبی	منطقه
۲/۳۶	۲/۳۸	۲/۴۰	۲/۶۴	۲/۱۸	۲/۶۵	۲/۴۶	۲/۳۸	میانگین ۸
۱۲۸	۱۲۸	۱۲۸	۱۲۸	۱۲۸	۱۲۸	۱۲۸	۱۲۸	تعداد
۱/۱۱۹	۱/۳۳۹	۰/۶۸۴	۰/۹۰۸	۱/۲۱۸	۱/۱۰۸	۱/۱۲۵	۰/۶۹۶	انحراف معیار
۲/۱۶	۲/۳۳	۲/۳۹	۲/۳۱	۲/۳۱	۲/۲۲	۲/۴۴	۲/۳۱	میانگین ۱۰
۱۲۸	۱۲۸	۱۲۸	۱۲۸	۱۲۸	۱۲۸	۱۲۸	۱۲۸	تعداد
۱/۱۵۴	۱/۲۲۸	۰/۶۶۸	۰/۹۱۱	۱/۰۵۵	۱/۰۳۳	۱/۰۳۷	۰/۸۷۹	انحراف معیار
۲/۲۷	۲/۳۷	۲/۴۰	۲/۶۵	۲/۲۱	۲/۵۸	۲/۴۶	۲/۳۸	میانگین جمع
۳۸۴	۳۸۴	۳۸۴	۳۸۴	۳۸۴	۳۸۴	۳۸۴	۳۸۴	تعداد
۱/۱۳۹	۱/۲۲۳	۰/۶۸۲	۰/۹۳۳	۱/۱۳۳	۱/۰۵۲	۱/۱۰۱	۰/۷۵۲	انحراف معیار

منبع: (مطالعات نگارندگان، ۱۴۰۳).

به منظور مقایسه دیدگاه‌های مدیریت شهری (مدیران و کارشناسان شهری) و همچنین سالمندان در ارتباط با شاخص‌های شهر دوستدار سالمند در مناطق ۲، ۸ و ۱۰ کلان‌شهر تبریز از آزمون تی مستقل استفاده شده است که در آن جهت بررسی تساوی واریانس‌ها از آزمون لوین^۱ استفاده می‌شود. در این آزمون فرضیه صفر تساوی واریانس‌های گروه‌های (K گروه مختلف) مختلف است. پس از انجام آزمون لوین، آماره T جهت آزمون تساوی میانگین دو جامعه مورد نظر، محاسبه می‌شود. برای استفاده از این آزمون وجود یک متغیر کمی و یک متغیر طبقه‌ای الزامی است. متغیر کمی همان متغیر وابسته و متغیر مورد استفاده در دو جامعه است ولی متغیر طبقه‌ای همان متغیر مستقل و متغیری است که جامعه‌ها را از هم متمایز می‌کند. پس از انجام این آزمون، نرم‌افزار دو جدول خروجی می‌دهد؛ خروجی نخست، مربوط به آزمون لوین است، که برابری یا عدم برابری واریانس‌های دو جامعه را بررسی می‌کند. خروجی دیگر مربوط به آزمون T است که میانگین‌ها را با هم مقایسه می‌کند. لازم به ذکر است که این فرضیه هم برای مجموع شاخص‌ها و هم برای تک تک شاخص‌ها مورد بررسی قرار گرفته است (جدول ۸).

1. Levene

جدول شماره ۸: میانگین نظرات سالمندان و مدیران در حوزه شاخص‌های شهر دوستدار سالمند

متغیر	آزمون لوین برای برابری واریانس دو جامعه		آزمون t برای مقایسه میانگین دو جامعه		اختلاف معنادار
	F	سطح واریانس‌ها	درجه سطح آزادی معنی‌داری	حد بالا / حد پایین	
مجموع شاخص‌ها	۸/۰۶۰	۰/۲۱۵	برابر	۷/۱۴۱ - ۴۰۹	وجود دارد
فضای باز شهری	۲۵/۹۶	۰/۰۴۷	نابرابر	۹/۸۳۸ - ۴۰۹	وجود دارد
ساختمان‌ها و مکان‌های عمومی و مذهبی	۲۲/۰۷۶	۰/۰۱۰	نابرابر	۸/۶۷۰ - ۴۰۹	وجود دارد
حمل و نقل شهری	۲/۵۷۹	۰/۲۱۰	برابر	۴/۸۱۰ - ۴۰۹	وجود دارد
ایمنی و سهولت تردد	۲/۶۲۴	۰/۳۳۰	برابر	۵/۹۴۹ - ۴۰۹	وجود دارد
مشارکت اجتماعی	۴/۶۹۴	۰/۲۷۴	برابر	۷/۰۸۴ - ۴۰۹	وجود دارد
احترام و شأن اجتماعی	۱/۹۷۴	۰/۲۸۳	برابر	۷/۳۵۲ - ۴۰۹	وجود دارد
فرهنگی - تفریحی	۲/۶۱۲	۰/۲۸۷	برابر	۷/۱۷۸ - ۴۰۹	وجود دارد
خدمات بهداشت عمومی	۱/۹۶۲	۰/۲۸۱	برابر	۶/۲۷۶ - ۴۰۹	وجود دارد

منبع: (مطالعات نگارندگان، ۱۴۰۳).

همانطور که در جدول (۸) نشان داده شده است در مورد تمامی شاخص‌های شهر دوستدار سالمند بین نظرات دو دسته (سالمندان و مدیران شهری) اختلاف وجود دارد، با توجه به اینکه در تحلیل‌ها، سالمندان گروه ۱ و مدیران شهری گروه ۲ در نظر گرفته شده بودند، پس بنابراین نتایج حاکی از آن است که در مورد تمامی هشت شاخص شهر دوستدار سالمند (فضاهای باز شهری، ساختمان‌ها و مکان‌های عمومی و مذهبی، حمل و نقل شهری، ایمنی و سهولت تردد، مشارکت اجتماعی، احترام و شأن اجتماعی، فرهنگی - تفریحی و در نهایت خدمات بهداشت عمومی) میانگین نظرات مدیران شهری از میانگین نظرات سالمندان بیشتر است. بنابراین، با توجه به جدول (۸) که مقایسه میانگین برای مجموع شاخص‌ها در نظر گرفته شده است، بین دیدگاه سالمندان و مدیریت شهری (مدیران شهری) از لحاظ شاخص‌های شهر دوستدار سالمند تفاوت معناداری وجود دارد.

در نهایت، به منظور بررسی وجود و یا عدم وجود تفاوت معنادار بین میزان رضایت‌مندی سالمندان از زندگی در کلان‌شهر تبریز و تحصیلات آنان از آزمون تحلیل واریانس یک راه

استفاده شد. با توجه به بالاتر بودن مقدار سطح معنی‌داری از ۰/۰۵ می‌توان نتیجه گرفت که بین نظرات سالمندان با سطح تحصیلات مختلف در مورد رضایتمندی از زندگی تفاوت معناداری وجود ندارد.

جدول شماره ۹: مقایسه میانگین نظرات سالمندان با سطح تحصیلات مختلف در مورد درجه رضایت

متغیر	آماره f	سطح معناداری	اختلاف معنادار
درجه رضایت از زندگی در شهر	۰/۸۲۷	۰/۵۳۱	وجود ندارد

منبع: (مطالعات نگارندگان، ۱۴۰۳).

بحث و نتیجه‌گیری

شهرهای همه‌شمول با تأکید بر حقوق برابر برای همه آحاد جامعه شهری، به عنوان رویکردی نوین در برنامه‌ریزی شهری مطرح شده است. شهر دوستدار کودک، شهر دوستدار زنان، شهر دوستدار سالمند و ... در مجموعه شهرهای فراگیر قرار می‌گیرند. در این میان توجه به شاخص‌های شهرهای دوستدار سالمندان از درجه اهمیت بالاتری برخوردار است. چرا که سالمندان به عنوان سرمایه‌های اجتماعی نسل‌های پیشین، فعلی و آینده به حساب می‌آیند و در عین حال به عنوان یکی از آسیب‌پذیرترین اقشار جوامع شهری محسوب می‌شوند. در پژوهش حاضر، به ارزیابی وضعیت شاخص‌های شهر دوستدار سالمند در سکونتگاه‌های رسمی و غیررسمی کلان‌شهر تبریز؛ مورد مطالعه: مناطق ۲، ۸ و ۱۰ پرداخته شده است. بدین ترتیب از شاخص‌ها و گویه‌های مرتبط با شهر دوستدار سالمند که از سوی سازمان بهداشت جهانی ارائه شده، بهره‌گیری شده است. به منظور جمع‌آوری اطلاعات به پرسشگری از دو گروه مدیران شهری و سالمندان و همچنین از مطالعات میدانی استفاده شد. بداعت پژوهش حاضر از این جهت قابل بررسی است که برخلاف تحقیقات پیشین که صرفاً نظرات سالمندان در ارتباط با شاخص‌های شهر دوستدار سالمند مورد پرسشگری قرار گرفته است، در این پژوهش به بررسی آراء و نظرات مدیران شهری به عنوان یکی از اصلی‌ترین ارکان مدیریت شهری پرداخته شده است. در تحقیقات پیشین شاخص‌های شهر دوستدار سالمند صرفاً در مناطق برخوردار جوامع شهری مورد بررسی قرار گرفته و بررسی وضعیت شاخص‌های شهر دوستدار سالمند در مناطق کم برخوردار مغفول مانده بود؛ این در حالی است که سالمندان ساکن در سکونتگاه‌های غیررسمی به مراتب در مقایسه با سالمندانی که در سکونتگاه‌های برنامه‌ریزی شده و رسمی زندگی می‌کنند به لحاظ برخورداری از امکانات و خدمات شهری در سطح نازلی قرار دارند و به تبع آن آسیب‌پذیری بالاتری در مواجهه با مشکلات مرتبط با سالخوردگی خود دارند.

و همچنین در این پژوهش برای نخستین بار شاخص‌های شهر دوستدار سالمند در سکونتگاه‌های رسمی و غیررسمی مورد بررسی قرار گرفته است. وجه تشابه پژوهش حاضر با مطالعات صابری‌فر (۱۴۰۲)، محمودزاده و همکاران (۱۴۰۲)، غفاری گیلانده و همکاران (۱۴۰۱)، غلامی و همکاران (۱۴۰۱)، قنبری (۱۳۹۸) و نظم‌فر و همکاران (۱۳۹۷)، پایین بودن میزان رضایت‌مندی سالمندان از شاخص‌های شهر دوستدار سالمند می‌باشد؛ به عبارت دیگر میزان رضایت‌مندی از شاخص‌های شهر دوستدار سالمند در مطالعات مذکور، پایین‌تر از حد متوسط (میان‌نظری ۳) می‌باشد. به طور کلی می‌توان گفت میزان رضایت‌مندی اکثریت سالمندان ساکن در شهرهای ایران از وضعیت شاخص‌های شهر دوستدار سالمند در حد پایینی قرار دارد. همچنین در پژوهش محمودزاده و همکاران (۱۴۰۲)، همانند پژوهش حاضر به لحاظ رتبه‌بندی میزان رضایت‌مندی از شاخص‌های شهر دوستدار سالمند در کلان‌شهر تبریز به ترتیب شاخص‌های «ساختمان‌ها و مکان‌های عمومی و مذهبی» و «احترام و شأن اجتماعی» در رتبه‌های اول و پنجم قرار گرفته‌اند. در پژوهش رسیده و همکاران (۱۴۰۲) نیز شاخص «ساختمان‌ها و فضاهای بیرونی» در رتبه اول قرار دارد. در پژوهش قنبری (۱۳۹۸)، همچون پژوهش حاضر، بین تحصیلات سالمندان و میزان رضایت‌مندی آنان از شاخص‌های شهر دوستدار سالمند تفاوت معناداری وجود ندارد و همچنین در پژوهش قنبری (۱۳۹۸)، بین مناطق ۱ و ۱۰ در ارتباط با شاخص‌های شهر دوستدار سالمندان تفاوت معنادار وجود دارد؛ در پژوهش حاضر نیز بین مناطق مورد مطالعه بالأخص منطقه ۱۰ با مناطق ۲ و ۸ در ارتباط با شاخص‌های شهر دوستدار سالمند تفاوت معناداری وجود دارد. به عبارت بهتر، علت این تشابه از این حیث قابل بررسی است که هر دو پژوهش در کلان‌شهر تبریز انجام شده است. وجه تمایز پژوهش حاضر با پژوهش زرقانی و همکاران (۱۳۹۴)، در این است که در پژوهش حاضر، تمامی شاخص‌های شهر دوستدار سالمند از نظر سالمندان ضعیف ارزیابی شده‌اند اما در پژوهش زرقانی و همکاران (۱۳۹۴)، تمامی شاخص‌های اجتماعی، فرهنگی و تفریحی در وضعیت نسبتاً مناسبی قرار دارند و تنها شاخص‌های بهداشتی-درمانی پایین‌تر از حد متوسط ارزیابی شده‌اند. در پژوهش غفاری گیلانده و همکاران (۱۴۰۱)، در بین شاخص‌های مورد بررسی در ارتباط با شهر دوستدار سالمند، شاخص «تکریم سالمندان و اجتماع‌پذیری اجتماعی» در رتبه دوم و همچنین در پژوهش گودرزی و همکاران (۱۴۰۲) در رتبه نخست قرار دارد ولی در پژوهش حاضر، شاخص «احترام و شأن اجتماعی» در رتبه پنجم قرار دارد و همچنین در پژوهش غلامی و همکاران (۱۴۰۱)، میزان رضایت‌مندی از این شاخص از نظر پرسش‌شوندگان در رتبه آخر قرار دارد. در پژوهش رحمتی و محمدی (۱۴۰۲)، شاخص «مشارکت مدنی و اشتغال» در رتبه نخست قرار دارد اما در پژوهش حاضر این شاخص در رتبه سوم قرار گرفته است. در ارتباط با تفاوت رتبه‌بندی شاخص‌های شهر دوستدار سالمند در تحقیقات مذکور می‌توان به این نکته اشاره کرد که شرایط اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و ... در شهرهای مختلف، متفاوت از هم ارزیابی می‌شوند و به تبع آن سالمندان ساکن در این شهرها

نظرات متفاوتی در ارتباط با اهمیت هر کدام از شاخص‌های شهر دوستدار سالمند خواهند داشت. در برخی از شهرها وجوه اشتراک بین نظرات سالمندان در ارتباط با اهمیت برخی از شاخص‌ها مشهود است که در واقع این تشابه حاکی از ویژگی‌های مدیریتی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، بهداشتی، خدماتی و ... نزدیک به هم در این شهرها است. در پژوهش قنبری (۱۳۹۸)، بین تمامی شاخص‌های مورد مطالعه در ارتباط با شهر دوستدار سالمند ارتباط معناداری وجود دارد و به عبارت بهتر تمامی شاخص‌ها بر میزان رضایتمندی سالمندان تأثیرگذار بوده‌اند. ولی در پژوهش شان و سان (۲۰۲۲)، تنها عوامل «مسطح بودن چشم‌انداز»، «زیبایی‌شناختی»، «ایمنی»، «بهداشت» و «مراقبت از سایت» بر رضایت سالمندان تأثیرگذار بوده‌اند و عواملی همچون «تنوع زیستی»، «محیط صوتی» و «کیفیت هوا» بر رضایتمندی سالمندان تأثیری نداشته‌اند. سومپسون و همکاران (۲۰۲۲)، سه عامل خدمات اجتماعی (رتبه اول)، ایمنی و سهولت تردد (رتبه دوم) و خدمات بهداشت عمومی (رتبه سوم) را به عنوان عواملی که بیشترین رضایتمندی سالمندان شهر بانکوک را از شاخص‌های شهر دوستدار سالمند به همراه داشته است، معرفی نمودند. این در حالی است که در پژوهش حاضر، میزان رضایتمندی از شاخص‌های خدمات اجتماعی (مشارکت اجتماعی = رتبه سوم؛ احترام و شأن اجتماعی = رتبه پنجم)، ایمنی و سهولت تردد (رتبه ششم) و در نهایت خدمات بهداشت عمومی (رتبه هفتم) در وضعیت نامساعدی قرار دارند. نتایج پژوهش نشان داد که دیدگاه‌های دو گروه سالمندان و مدیران شهری در ارتباط با شاخص‌های شهر دوستدار سالمند بسیار متفاوت هستند؛ به نحوی که مدیران شهری، کلان‌شهر تبریز را منطبق استانداردها و معیارهای شهر دوستدار سالمند ارزیابی کردند. این در حالی است که از نظر سالمندان، کلان‌شهر تبریز با معیارهای شهر دوستدار سالمند فاصله قابل توجهی دارد. لازم به ذکر است که تفاوت در میانگین نظرات مدیران شهری و نظرات سالمندان در تمامی ۸ شاخص شهر دوستدار سالمند مشهود است. به ترتیب بیشترین و کمترین میزان رضایتمندی از شاخص‌های شهر دوستدار سالمند در کلان‌شهر تبریز از نظر سالمندان؛ شاخص‌های «ساختمان‌ها و مکان‌های عمومی و مذهبی» و «فرهنگی - تفریحی» می‌باشد و همچنین به ترتیب بیشترین و کمترین میزان رضایتمندی از شاخص‌های شهر دوستدار سالمند در کلان‌شهر تبریز از نظر مدیران شهری شاخص‌های «ساختمان‌ها و مکان‌های عمومی و مذهبی» و «حمل و نقل درون شهری» می‌باشد. در این پژوهش، شاخص‌های شهر دوستدار سالمند در کلان‌شهر تبریز در بین سکونتگاه‌های رسمی و غیررسمی مورد مطالعه و بررسی قرار گرفت. برخلاف آنچه که انتظار می‌رفت در حالت کلی تفاوت قابل توجهی از لحاظ میزان رضایتمندی ساکنان از شاخص‌های شهر دوستدار سالمند در سکونتگاه‌های رسمی و غیررسمی شهر تبریز وجود نداشت؛ به طوری که میانگین کل میزان رضایتمندی ساکنان مناطق هدف پایین‌تر از حد متوسط ارزیابی شد. این مهم بیانگر آن است نمی‌توان میزان رضایتمندی و یا عدم رضایتمندی از شاخص‌های شهر دوستدار سالمند را صرفاً با شاخص کیفیت سکونتگاه‌ها (مسکن) مورد ارزیابی قرار داد؛ چرا که بحث

رضایتمندی مقوله‌ای چند بعدی و پیچیده است و مجموعه‌ای از شاخص‌های عینی و ذهنی را در بر می‌گیرد. از طرفی نتایج مقایسه و بررسی وضعیت مناطق مورد مطالعه (منطقه ۲، ۸ و ۱۰) در کلان‌شهر تبریز از لحاظ شاخص‌های شهر دوستدار سالمند نشانگر آن است که با وجود اینکه میانگین میزان رضایتمندی ساکنان از شاخص‌های شهر دوستدار سالمند در سکونتگاه‌های رسمی و غیررسمی کلان‌شهر تبریز پایین‌تر از حد متوسط است اما به طور کلی می‌توان گفت در بین مناطق مورد مطالعه هدف، منطقه ۲ در اکثریت شاخص‌ها وضعیت بهتری داشته است و پس از آن منطقه ۸ و در نهایت منطقه ۱۰ در رتبه‌های دوم و سوم قرار داشتند؛ تنها در شاخص «ایمنی و سهولت تردد» منطقه ۸ نسبت به سایر مناطق وضعیت بهتری داشته است و همچنین در شاخص احترام و شأن اجتماعی منطقه ۱۰ بهتر از سایر مناطق ارزیابی شده است. نتایج دیگر پژوهش، نشانگر آن بود که بین درجه رضایتمندی سالمندان از زندگی در کلان‌شهر تبریز و میزان تحصیلات آنان رابطه معناداری وجود ندارد؛ به بیان بهتر نمی‌توان گفت که سالمندان با تحصیلات بالاتر رضایتمندی بیشتری از زندگی در شهر در مقایسه با سالمندان با تحصیلات پایین‌تر دارند. در ارتباط با اختلاف دیدگاه مدیران شهری و سالمندان در ارتباط با شاخص‌های شهر دوستدار سالمند در مناطق مورد مطالعه می‌توان گفت که به نظر می‌رسد مدیریت شهری در کلان‌شهر تبریز نتوانسته است تا کنون نیازها و مشکلات سالمندان ساکن در این شهر را با دقت احصا کرده و در ارتباط با افزایش رضایتمندی سالمندان کلان‌شهر تبریز اقدامات جدی و عملی را در دستور کار خود قرار دهد. از طرفی هم نباید این نکته را فراموش کرد که شهرداری‌ها به‌عنوان یک نهاد غیردولتی به تنهایی نمی‌توانند در ارتباط با مناسب‌سازی شهر برای سالمندان و افزایش رضایتمندی آنان اقدامات لازم را انجام دهند؛ بلکه بایستی از همکاری سایر نهادهای ذی‌ربط همچون سازمان بهزیستی کشور، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، صندوق‌های بیمه و بازنشستگی و ... نیز در راستای نیل به شهرهای دوستدار سالمندان بهره برد. همچنین بایستی به مقوله مشارکت در تصمیم‌گیری‌ها مشخصاً در ارتباط با مداخله نظرات سالمندان در ارتباط با بهبود شاخص‌های شهر دوستدار سالمند توجه نمود.

به منظور تحقق شهر دوستدار سالمند در کلان‌شهر تبریز ضروری است از رویکردهای مشارکت‌محور بهره‌گیری کرد. مشارکت در حقیقت یکی از شاخص‌های مورد اختلاف بین دیدگاه مدیریتی سنتی (متمرکز، بالا به پایین، تکنوکراتیک) و دیدگاه مدیریتی سیستمی (کل‌نگر، غیرمتمرکز، پایین به بالا) می‌باشد.

به منظور ارتقا و بهبود وضعیت شاخص‌های شهر دوستدار سالمند در کلان‌شهر تبریز با تأکید با مناطق مورد مطالعه در این پژوهش (۲، ۸ و ۱۰) پیشنهادات زیر در دو سطح مدیران شهری و سالمندان مطرح می‌شوند؛

- به منظور افزایش میزان مشارکت اجتماعی سالمندان بالأخص در محدوده شهرداری منطقه ۱۰ شهر تبریز؛ ضروری است در راستای ارتقای برنامه‌های مراکز فرهنگی و همچنین تمهید گردهمایی‌هایی با محوریت پیاده‌روی‌های گروهی سالمندان اقدامات لازم صورت گیرد.
- در اتوبوس‌ها بویژه در اتوبوس‌های تندرو (BRT) صندلی‌های ویژه برای سالمندان در نظر گرفته شود.
- در نظر گرفتن پله‌های کوتاه و استاندارد به منظور راحت‌تر سوار شدن سالمندان.
- تعمیر پله‌های برقی عابر پیاده و آسانسورهای بالابر بالأخص در محدوده شهرداری منطقه ۲ تبریز.
- در نظر گرفتن تاکسی‌های مخصوص سالمندان با تأکید بر اعطای کارت‌های تخفیف ویژه.
- تسریع نمودن فرآیند ثبت‌نام و دریافت کارت منزلت برای سالمندان از سوی شهرداری کلان‌شهر تبریز.
- تعبیه سرویس‌های بهداشتی مناسب سالمندان با تأکید بر افزایش مراقبت‌های بهداشتی؛ علاوه بر این فواصل و مسیرهای دسترسی به سرویس‌های بهداشتی در سطح شهر بایستی به نحوی باشد که افراد سالمند در کوتاه‌ترین زمان به آن دسترسی یابند.
- در محلاتی که سطح شیب آنها بیشتر است؛ ضروری است از نرده‌های مخصوص در کنار مسیرها به منظور دستگیری سالمندان استفاده شود.
- تهیه و تولید برنامه‌های وزین، کوتاه و در عین حال تأثیرگذار در صدا و سیمای مرکز استان آذربایجان شرقی (شبکه سهند) به منظور فرهنگ‌سازی و آگاهی‌بخشی به اقشار مختلف جامعه در ارتباط با ضرورت احترام به سالمندان و لزوم رعایت شأن اجتماعی آنان و همچنین آموزش نحوه ارتباط با سالمندان و بهره‌گیری از تجارب آنان.
- ایجاد فرهنگسراها یا کانون‌های اجتماعی مخصوص سالمندان در سطح مناطق هدف (مناطق ۲، ۸ و ۱۰ شهرداری تبریز).
- افزایش میزان روشنایی بالأخص در پیاده‌روها و فضاهای عمومی جهت سهولت تردد سالمندان.
- تعمیر صندلی‌های موجود در ایستگاه‌های حمل و نقل عمومی به‌ویژه در سطح محلات شهرداری منطقه ۱۰ تبریز و همچنین افزایش تعداد صندلی‌ها.
- کاهش زمان نوبت‌دهی در مراکز بهداشتی - درمانی به سالمندان.

- ایجاد مراکز ورزشی متناسب با گروه سنی سالمندان.
- در پروژه‌های مکان‌سازی (Place Making) بالأخص در طراحی بوستان‌ها ضروری است تا نیازهای سالمندان مدنظر قرار داده شود؛ نشیمنگاه‌ها و نیمکت‌های سالمندان بایستی به لحاظ کیفیت و راحتی در مقایسه با دیگر گروه‌های سنی متفاوت باشد.
- بر اساس مطالعات میدانی انجام شده برخی از نشیمنگاه‌ها و نیمکت‌های موجود در محدوده مطالعاتی هدف در تقاطع خیابان‌ها و نقاط پر رفت و آمد و نا ایمن مکان‌یابی شده‌اند؛ مکان‌یابی مناسب نیمکت‌های متناسب با گروه سنی سالمندان در فضاهای شهری بالأخص در محدوده شهرداری منطقه ۸ تبریز (حد فاصل میدان ساعت تا پارک خاقانی) بایستی به نحوی باشد که زمینه ایجاد امنیت و سهولت تردد سالمندان را فراهم سازد.
- ایجاد رمپ در کنار پله‌های موجود در فضاهای شهری بالأخص در پارک‌ها و بوستان‌ها به منظور سهولت رفت و آمد سالمندان با ویلچر.

تشکر و قدردانی

پژوهش حاضر مستخرج از طرح پژوهشی با عنوان «ارزیابی وضعیت کلان‌شهر تبریز با تأکید بر شاخص‌های شهر دوستدار سالمند در سکونتگاه‌های رسمی و غیررسمی (مطالعه موردی: مناطق ۸، ۱۰ و ۱۱)» است که با حمایت مادی و معنوی مرکز پژوهش‌های شورای اسلامی کلان‌شهر تبریز در سال ۱۴۰۳ به انجام رسیده است.

منابع

- اسکوئی ارس، علی؛ حکیمی، هادی. (۱۴۰۰). سنجش شاخص‌های سرزندگی شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی (مطالعه موردی: سیلاب قوشخانه تبریز). *نشریه پژوهش‌های جغرافیای برنامه‌ریزی شهری*، سال نهم، شماره ۱، صص ۱۴۳-۱۶۳.
- اسکوئی ارس، علی. (۱۴۰۱). بررسی ویژگی‌های ساختاری سکونتگاه‌های غیررسمی (مطالعه موردی: محله آخماقیه تبریز). *فصلنامه برنامه‌ریزی توسعه شهری و منطقه‌ای*، سال هفتم، شماره ۲۰، صص ۸۵-۱۱۳.
- اسکوئی ارس، علی؛ آذر، علی. (۱۴۰۲). فراترکیبی بر تحقیقات انجام شده با موضوع کیفیت زندگی شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی در ایران. *نشریه دانش شهرسازی*، سال هفتم، شماره ۳، صص ۶۷-۸۹.
- اسکوئی ارس، علی؛ بابائی اقدم، فریدون. (۱۴۰۲). ارزیابی رضایتمندی از شاخص‌های توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی با تأکید بر مسائل اجتماعی و اقتصادی (نمونه موردی: محله خلیل‌آباد تبریز). *نشریه نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی*، سال پانزدهم، شماره ۲، صص ۱۱۰-۱۳۳.

ارزیابی وضعیت کلان‌شهر تبریز با تأکید بر شاخص‌های شهر دوستدار سالمند در سکونتگاه‌های ... ۲۲۷

اسکوئی ارس، علی؛ بابایی اقدم، فریدون. (۱۴۰۲). ارزیابی میزان رضایتمندی زنان سرپرست خانوار از محیط‌های مسکونی در سکونتگاه‌های غیررسمی (مطالعه موردی: محله اسلام‌آباد زنجان). نشریه مهندسی جغرافیایی سرزمین، سال هفتم، شماره ۳، صص ۶۸۹-۷۰۸.

اسکوئی ارس، علی؛ نیکدل منور، احمد؛ بابائی اقدم، فریدون؛ تیموری، ایرج. (۱۴۰۲). تحلیل فضایی کیفیت کالبدی مسکن در سکونتگاه‌های رسمی و غیررسمی (مطالعه موردی: منطقه ۱ کلان‌شهر تبریز). نشریه کاربرد سنجش از دور و سیستم اطلاعات جغرافیایی در علوم محیطی، سال سوم، شماره ۹، صص ۶۲-۳۸.

الهیاری‌برگشادی؛ مریم، طوفان، سحر. (۱۴۰۰). تأثیر مؤلفه‌های وونرف بر تحقق شهر دوستدار سالمند. کنفرانس ملی معماری، عمران، شهرسازی و افق‌های هنر اسلامی در بیانیه گام دوم انقلاب، تبریز. دانشگاه هنر اسلامی تبریز، ایران.

امین‌جعفری، بتول؛ آقاجانی، حسین؛ هاشمیانفر، علی. (۱۳۹۶). تبیین جامعه‌شناختی سالمندی پویا با تأکید بر سرمایه فرهنگی در شهر اصفهان. فصلنامه مطالعات علوم اجتماعی ایران، سال چهاردهم، شماره ۵۲، صص ۱-۱۴.

پوراحمد، احمد؛ حاتمی‌نژاد، حسین؛ چرخان، شهرام. (۱۴۰۰). تحلیل نابرابری فضایی سکونتگاه‌های رسمی و غیررسمی محلات منطقه دو شهر تهران. مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، سال نوزدهم، شماره ۱، صص ۲۹۵-۳۲۲.

ترقی، زهره؛ ایلالی، احترام‌سادات. (۱۳۹۷). مقایسه نگرش سالمندان و مدیران به وضعیت شاخص‌های شهرهای دوستدار سالمند. فصلنامه سالمند، سال سیزدهم، شماره ۲، صص ۱۳۶-۲۴۹.

تبریزی، نازنین؛ نوذر اصل، سهند؛ نقوی، مریم؛ اسماعیلی، مجید. (۱۳۹۷). سنجش نگرش گردشگران سالمند به شهر مشهد از نظر شاخص‌های شهر دوستدار سالمند. نشریه گردشگری شهری، سال پنجم، شماره ۳، صص ۸۳-۹۹.

حسین‌زاده دلیر، کریم؛ پیشنماز اهری، رامین. (۱۴۰۲). شناسایی مؤلفه‌های تأثیرگذار بر برنامه‌ریزی و طراحی شهر دوستدار سالمند (نمونه موردی: کلان‌شهر تبریز)، نشریه جغرافیا و آمایش شهری - منطقه‌ای، سال سیزدهم، شماره ۴۶، صص ۳۳-۶۰.

ربیعی، لیلی؛ مصطفوی، فیروزه؛ مسعودی، رضا؛ حسن‌زاده، اکبر. (۱۳۹۱). بررسی تأثیر مداخله آموزشی مبتنی بر توانمندسازی سالمندان بر اساس الگوی خانواده محور. مجله تحقیقات نظام سلامت، سال هشتم، شماره ۲، صص ۳۰۱-۳۱۳.

رحمتی، منصور؛ محمدی، چنور. (۱۴۰۲). مدل‌سازی معادلات ساختاری شاخص‌های شهر دوستدار سالمند کرمانشاه. نشریه جغرافیا و آمایش شهری - منطقه‌ای، سال دوازدهم، شماره ۴۳، صص ۱۲۳-۱۴۸.

رزاقی سرنسری، مانده؛ قاسمی دودران، زهرا؛ پوررضا، سید هادی. (۱۳۹۸). تطبیق پارامترهای شهرهای جهانی و شهر دوستدار سالمند. *نشیمین کنفرانس پژوهش‌های کاربردی در مهندسی عمران، معماری و مدیریت شهری و پنجمین نمایشگاه تخصصی انبوه‌سازان مسکن و ساختمان، تهران، ایران.*

رسیده، بهزاد؛ مرصوصی، نفیسه؛ طالشی، مصطفی؛ موسی کاظمی، سید مهدی. (۱۴۰۲). تحلیل شاخص‌های زیرساخت‌های شهر دوستدار سالمند در کلان‌شهر مشهد. *فصلنامه پژوهش‌های بوم‌شناسی شهری، سال چهاردهم، شماره ۳، صص ۱-۱۶.*

زرقانی، سید هادی؛ خوارزمی، امیدعلی؛ جوهری، لیلا. (۱۳۹۴). ارزیابی شاخص‌های شهر دوستدار سالمند در شهر مشهد با تأکید بر شاخص‌های فرهنگی - اجتماعی. *نشریه پژوهش‌های جغرافیای انسانی، سال چهل و هفتم، شماره ۴، صص ۶۷۳-۶۸۸.*

شکوهی، آرمان. (۱۳۹۵). برنامه‌ریزی ارتقاء فضاهای عمومی شهر باغستان در راستای تبدیل شدن به شهر دوستدار سالمند، *پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی.*

صابری‌فر، رستم. (۱۴۰۲). ارزیابی نتایج عملی سیاست‌گذاری‌ها در حوزه شهرهای دوستدار سالمند در کلان‌شهرهای ایران. *نشریه هویت شهر، سال هفدهم، شماره ۵۴، صص ۹۳-۱۰۶.*

غفاری، داریوش. (۱۳۹۹). معنایابی سلامت اجتماعی سالمندان. *پژوهش‌نامه اسلامی زنان و خانواده، سال هشتم، شماره ۱۸، صص ۱۵۹-۱۸۶.*

غفاری گیلانده، عطا؛ محمدی، چنور؛ داوری، الهام. (۱۴۰۱). ارزیابی شاخص‌های شهر دوستدار سالمند؛ مطالعه موردی: شهر ساری. *فصل‌نامه آمایش محیط، سال پانزدهم، شماره ۵۶، صص ۱-۲۶.*

غلامی، محمد؛ امینی‌نژاد، غلامرضا؛ بناری، خدا کرم. (۱۴۰۱). سنجش و ارزیابی شاخص‌های شهر دوستدار سالمند (مورد مطالعه: شهر برازجان). *فصلنامه سیاست‌گذاری محیط شهری، سال دوم، شماره ۵، صص ۱۷-۳۰.*

قربانی، رسول؛ اسکویی ارس، علی؛ طهماسبی‌مقدم، حسین. (۱۴۰۱). بررسی رضایتمندی از کیفیت زندگی شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی (مطالعه موردی: محله یوسف‌آباد تبریز). *نشریه مهندسی جغرافیایی سرزمین، سال ششم، شماره ۴، صص ۸۱۷-۸۳۴.*

قنبری، ابوالفضل. (۱۳۹۸). تحلیل و بررسی شاخص‌های شهر مطلوب سالمندان (مطالعه موردی: شهر تبریز). *نشریه پژوهش‌های جغرافیای برنامه‌ریزی شهری، سال هفتم، شماره ۱، صص ۸۱-۶۱.*

گودرزی، مجید؛ ملکی، سعید؛ خدابخشی، داریوش. (۱۴۰۲). مدل‌سازی معادلات ساختاری عوامل مؤثر بر تحقق شهر دوستدار سالمند (مطالعه موردی: شهر اهواز). *نشریه مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی، سال هیجدهم، شماره ۴، صص ۱۷۱-۱۸۴.*

محمودزاده، حسن؛ آقایی، توکل؛ حاتمی، داود. (۱۴۰۲). ارزیابی شاخص‌های شهر دوستدار سالمند مطالعه موردی: منطقه سه کلان‌شهر تبریز. *نشریه فضای شهری و حیات اجتماعی*، سال دوم، شماره ۶، صص ۱۹-۴۱.

مرکز آمار ایران. (۱۳۹۵). *نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن*.

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. (۱۴۰۲). سیاست‌ها و قوانین ساماندهی سکونتگاه‌های غیررسمی در ایران، *دفتر مطالعات زیربنایی*، شماره مسلسل ۱۷۸۵۳۶۰.

منافی‌فر، فاطمه زهرا؛ غفاری، فاطمه؛ فرامرزی، محبوبه؛ شمسعلی‌نیا، عباس. (۱۴۰۱). سالمندی سالم و پیش‌بینی آن بر اساس عوامل فردی، روانی و اجتماعی در سالمندان شهر آمل. *نشریه آموزش بهداشت و ارتقای سلامت*، سال دهم، شماره ۴، صص ۳۳۴-۳۲۱.

نصیری‌هنده‌خاله، اسماعیل؛ رضاعلی، منصور. (۱۳۹۷). بررسی تأثیر مؤلفه‌های کالبدی و اجتماعی بر تحقق‌پذیری شهر دوستدار سالمند مطالعه موردی: شهر رشت. *فصلنامه شهر پایدار*، سال اول، شماره ۴، صص ۷۳-۸۷.

نظم‌فر، حسین؛ علوی، سعیده؛ صادقی، نسرین؛ عشقی چهار برج، علی. (۱۳۹۷). امکان‌سنجی تحقق شهر دوستدار سالمند در شهرهای ایران؛ مطالعه موردی: شهر بوکان. *فصلنامه مطالعات شهری*، سال هفتم، شماره ۲۷، صص ۶۷-۷۸.

نورالهی، عطیه. (۱۳۹۷). بهبود کیفیت زندگی سالمندان با تأکید بر شاخص‌های شهر دوستدار سالمند؛ نمونه موردی: ناحیه ۳ منطقه ۱۸ شهرداری تهران، *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*، دانشکده فنی و مهندسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهر قدس.

وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی. (۱۳۹۳). بررسی نماگرهای جمعیت‌شناختی سالمندی و روند سالمند جمعیت ایران تا سال ۱۴۲۰.

هرندی، مینا؛ رفیعیان، مجتبی؛ صابری، حمید؛ شبانی، امیرحسین. (۱۴۰۰). تدوین مدل نظری شهر دوستدار سالمند با استفاده از الگوی فراترکیب. *نشریه جغرافیا و برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، سال یازدهم، شماره ۴، صص ۱۲۹-۱۴۴.

Anton, Stephen D., Woods, Adam J., Ashizawa, Tetso., Barb, Diana., Buford, Thomas W., Carter., Christy S. et al. (2015). Successful Aging: Advancing the Science of Physical Independence in Older Adults. *Ageing Res Rev.* 24 (11): 314-327.

Havighurst R.J. (1963). Successful aging. Processes of aging: Social and psychological perspectives.;1222-321.

Lai, M. M., Lein, S. Y., Lau, S. H., & Lai, M. L. (2016). Modeling Age-Friendly Environment, Active Aging, and Social Connectedness in an Emerging Asian Economy. *Journal of Aging Research*, 2016.

Rowe JW, Kahn RL. (1997). Successful Aging, *Journal of Gerontologist*, 37 (4): 433.

- Ruzaa, Jacobo., Kim, Jung In., Leung, Ivan., Kam, Calvin., & Ng, Sandy. (2014) Sustainable, age-friendly cities: An evaluation framework and case study application on Palo Alto, California. **Sustainable Cities and Society**, Vol.14, Pp:394.
- Shan, Pengyu., Sun, Wan. (2022). Data-Driven Winter Landscape Design and Pleasant Factor Analysis of Elderly Friendly Parks in Severe Cold Cities in Northeast China under the Background of Artificial Intelligence. **Security and Communication Networks**, Pp: 1-11.
- Somsopon, Wiruj., Kim, Sohee Minsun., Nitivattananon, Vilas., Kusakabe, Kyoko., Nguyen, Thi Phuoc Lai. (2022). Issues and Needs of Elderly in Community Facilities and Services: A Case Study of Urban Housing Projects in Bangkok, Thailand. **Sustainability**, 14, 8388, Pp: 1-23.
- Song Ki-min, Jeong Jin-wook, Kim Young-woo. (2022). A Study on Age-friendly City Environmental Factors and the Quality of Life of the Elderly: Focusing on Cases of Wonju, **Korean Journal of Social Quality**, 6 (1), 35-57.
- United Nations. (2020). **World Population Ageing**.
- WHO. (2007). A Guide to Using Core Indicators Measuring the Age-Friendliness of Cities.
- WHO. (2007). Global age-friendly cities: A guide: World Health Organization. In Online verfügbar unter https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/43755/9789241547307_eng.pdf.
- Xue, PEI., Carla, SEDINI., Francesco, ZURLO. (2019). Building an Age-friendly City for Elderly Citizens through Co-designing an Urban Walkable Scenario. **Conference proceedings of the Academy for Design Innovation Management**, London, United Kingdom, Pp: 69-80.
- Zhang, Shen-Cheng., Wang, Hui., Liu, Zhi., Zeng, Shouzheng., Jin, Yun., Baležentis, Tomas. (2019). A Comprehensive Evaluation of the Community Environment Adaptability for Elderly People Based on the Improved TOPSIS. **Information**, 10 (389), pp: 1-18.